

Zuid-Limburgse kernrampenproblematiek

Over felle kritiek wat betreft veiligheidsbeleid

Frank Simons

Bachelorthesis Geografie, planologie en milieu (GPM)

Faculteit der Managementwetenschappen

Radboud Universiteit Nijmegen

Augustus 2013

Zuid-Limburgse kernrampenproblematiek

Over felle kritiek wat betreft veiligheidsbeleid

Frank Simons

Bachelorthesis Geografie, planologie en milieu (GPM)

Faculteit der Managementwetenschappen

Radboud Universiteit Nijmegen

Augustus 2013

Studentnummer: 3054683

Begeleider: Drs. Liz Root

Voorwoord

Voor u ligt mijn bachelorscriptie die dient als afsluitend project van mijn Bachelor Sociale Geografie en Planologie aan de Radboud Universiteit te Nijmegen. Ik heb onderzoek gedaan naar de felle kritiek over de veiligheidsmaatregelen in Zuid-Limburg, aangaande de veiligheidsrisico's van de kerncentrale in Tihange.

Veiligheidsrisico's bestaan overal om ons heen. Te denken is aan de vuurwerkramp in Enschede, de ramp in Moerdijk en de cafébrand in Volendam. Ook kerncentrales zijn een onderdeel van het veiligheidsrisico. Als men denkt aan kerncentrales, dan wordt vaak gedacht aan Tjernobyl en Fukushima, twee plekken waar het grandioos mis ging. Het gevolg was een nucleaire ramp. Nederland is tot dusverre gespaard gebleven als het gaat om nucleaire rampen, maar het risico is er wel degelijk. Ons land heeft te maken met meerdere kerncentrales, zowel binnen de landsgrenzen als vlak erbuiten. De kerncentrales van Tihange, Borssele, Emsland en Doel zijn hier allen voorbeelden van. Met al deze centrales dient rekening te worden gehouden. Voor omliggende gebieden is het van belang dat er duidelijke en adequate veiligheidsmaatregelen bestaan. In Zuid-Limburg moet men rekening houden met Tihange. Verschillende actoren zijn hierbij betrokken, met elk hun eigen visies en idealen. Daarnaast is er ook veel kritiek geuit op het veiligheidsbeleid met betrekking tot Tihange. Dit leidt er toe dat het niet allemaal even duidelijk is voor de gewone burger hoe de gang en stand van zaken is, als het gaat over het veiligheidsbeleid. Daarom is het interessant om te proberen om wel een helder beeld te creëren en dit is dan ook het doel van deze bachelorthesis.

Het schrijven van deze bachelor thesis had ik niet gekund zonder de hulp van anderen. Ten eerste wil ik Liz Root bedanken voor haar begeleiding gedurende mijn onderzoek. Haar feedback en motivatie hebben mij enorm vooruit geholpen en daar ben ik haar nogmaals dankbaar voor. Mijn dank gaat tevens uit naar de heer Van de Laak, die mij als tweede corrector heeft voorzien van feedback. Daarnaast gaat mijn dank uit naar de heren Krabbendam, Wolfs, Te Winkel en Vullers. Zij hebben met de medewerking aan de interviews enorm geholpen, door mij de benodigde informatie te verschaffen. Ze hebben me daarnaast ook aangetoond hoe het hele debat er aan toe gaat en hoe zij elkaar als verschillende actoren aanvullen.

Bij deze wens ik u veel plezier bij het doorlezen van deze scriptie.

Frank Simons

Steyl 2013

Samenvatting

Er is de afgelopen tijd veel discussie ontstaan over de kerncentrale van Tihange. De reactoren zijn al vrij oud en tonen gebreken, maar desondanks heeft de Belgische federale overheid besloten om alle reactoren langer open te houden. Met de kernramp van Fukushima in het achterhoofd is men zich er bewuster van geworden dat er ook een ramp kan gebeuren in Tihange. Zuid-Limburg is een gebied dat dan getroffen kan worden en dat vraagt om maatregelen. Juist over het veiligheidsbeleid gaat de discussie.

Er lijken wel enkele maatregelen te zijn, maar dan vooral op nationaal niveau. Op regionaal niveau is men in eerste instantie weinig bezig geweest met de beleidsvorming met betrekking tot Tihange. In Zuid-Limburg heerste er daarom weinig duidelijkheid over het veiligheidsbeleid en dit heeft ertoe geleid dat er felle kritiek is geuit door bepaalde partijen. Deze partijen zijn met name te vinden in de 'Groene' kanten van de samenleving. Het gaat dan om partijen zoals GroenLinks en Greenpeace. De voorzitter van de Veiligheidsregio, tevens burgemeester van de gemeente Maastricht, de heer Onno Hoes, is lid van de VVD. Het lijkt voor de hand te liggen dat politieke kleur een belangrijke rol speelt binnen deze kwestie, maar hier is niet iedereen het over eens. De nadruk zou niet direct op politieke kleur moeten liggen, aangezien het een discussie is over veiligheid en geen discussie over kerncentrales en kernenergie.

Binnen dit onderzoek is er getracht om meer inzicht te krijgen wat betreft de invloed van de ramp in Fukushima op het veiligheidsbeleid voor Tihange. Daarnaast is geprobeerd om inzicht te krijgen in de geuite kritiek en om meer duidelijkheid te creëren voor buitenstaanders wat betreft het veiligheidsbeleid. Door middel van een uitvoerige literatuurstudie, een grondige documentanalyse en interviews met verschillende respondenten, is er getracht om de benodigde informatie te vinden, om vervolgens tot een objectieve conclusie te komen. Er zijn vier factoren onderzocht die een mogelijke bijdrage kunnen hebben aan de felle kritiek. Er is gekeken naar de mate waarin het probleem serieus wordt genomen, er is gekeken naar de beleidsmatige aspecten, er is gekeken naar de mate van openheid en er is gekeken naar de mate van *multi-level governance*. Het is gebleken dat alle vier de factoren een bijdrage leveren aan de geuite kritiek.

De heer Krabbendam geeft aan dat hij vindt dat de heer Hoes het probleem niet al te serieus neemt en dat de heer Hoes het allemaal niet zo gevaarlijk vindt. De Veiligheidsregio geeft hierover aan dat de heer Hoes het probleem wel degelijk serieus neemt. De heer Hoes heeft allerlei maatregelen getroffen, met als doel een adequaat veiligheidsbeleid te creëren. De heer Hoes ziet de ernst van de situatie dus wel degelijk in en handelt hier ook naar. Wat met name duidelijk maakt dat de heer Hoes en de veiligheidsregio serieus omgaan met het probleem is het feit dat ze zich sterk hebben gemaakt om beleid te kunnen vormen, ondanks het feit dat kernincidenten de

verantwoordelijkheid zijn van de overheid.

Daarnaast is er kritiek gekomen op de veiligheidsmaatregelen. Partijen zoals GroenLinks hebben niet altijd dezelfde maatregelen in gedachten dan de Veiligheidsregio. Een duidelijk voorbeeld is dat GroenLinks het belangrijk vindt dat er een grootschalige grensoverschrijdende rampenoefening komt, maar dat de veiligheidsregio een bestuurlijke grensoverschrijdende rampenoefening afdoende vindt. Verder zou GroenLinks graag een veel grotere maatregelzoning zien, dan de zoning die momenteel is vastgesteld. Daarbij moet wel gezegd worden dat de veiligheidsregio de zoning al heeft aangepast, ten opzichte van de zoning die is vastgesteld op nationaal niveau. Aangezien Tihange 40 kilometer van de Nederlandse grens ligt, zijn er volgens de Nederlandse beleidsuitgangspunten geen specifieke maatregelen nodig. Desondanks heeft de Veiligheidsregio de zoning enigszins aan weten te passen. De veiligheidsregio laat hiermee zien dat ze serieus bezig is met het probleem en dat er veel aan wordt gedaan om een goede veiligheidsmaatregelen te creëren.

De derde factor die een bijdrage heeft geleverd aan de discussie heeft te maken met de mate van openheid. Het is voor de buitenstaanders lange tijd onduidelijk geweest hoe de gang en stand van zaken was met betrekking tot Tihange. De Veiligheidsregio erkent dat er op het gebied van externe communicatie fouten zijn gemaakt en heeft dit inmiddels aangepast. Daarnaast vinden partijen zoals GroenLinks dat ze meer bij het beleid betrokken zouden kunnen worden. Tot nu toe worden externe partijen alleen geïnformeerd door de Veiligheidsregio. Gert-Jan Krabbendam geeft namens GroenLinks aan dat ze ook wel inspraak zouden willen hebben in het beleid. Dit zou alleen maar ten goede kunnen komen aan de veiligheidsmaatregelen.

Wat betreft de *multi-level governance* in deze thesis, wordt duidelijk dat er na de ramp in Japan steeds meer de nadruk is komen liggen op het feit dat er op regionaal niveau wellicht gericht beleid gevormd zou kunnen worden. Dit was ook een aanbeveling uit een van de gebruikte documenten. Deze ontwikkeling is in dit onderzoek tevens duidelijk te zien. In eerste instantie lag de verantwoordelijkheid met name bij nationale overheid, maar deze is steeds meer komen te verschuiven richting de veiligheidsregio Zuid-Limburg. Vanaf dat moment is duidelijk te zien dat de veiligheidsregio zich gaat toeleggen op de beleidsvorming wat betreft de veiligheidsmaatregelen voor Tihange.

Uiteindelijk wordt de kritiek niet als slecht ervaren door de Veiligheidsregio. Kritiek hoort er nu eenmaal bij en dat is ook alleen maar goed. Door kritiek te leveren op de veiligheidsregio en deze kritiek juist te beargumenteren kan het beleid hier alleen maar profijt van hebben. Natuurlijk speelt politieke kleur enigszins een rol en dat is ook logisch. Groene partijen reageren wellicht feller, omdat het niet alleen over veiligheid gaat, maar ook om nucleaire energie. Deze kritiek houdt de beleidsmakers echter alleen maar bewust van het feit dat er daadwerkelijk iets moet gebeuren. Door

het proces van kritiek uiten en evalueren op gang te houden kunnen partijen uiteindelijk dichterbij elkaar komen. In het geval van Tihange is dit erg belangrijk. We hebben zowel bij Fukushima als bij Tjernobyl kunnen zien dat kerncentrales grote risico's met zich meebrengen. De kans dat er iets gebeurt mag dan wel klein zijn, maar risico's liggen altijd op de loer. Goed voorbereid zijn is daarom geen overbodige luxe.

Inhoudsopgave

Voorwoord	Pag. i
Samenvatting	Pag. ii
1. Inleiding	pag. 1
1.1 Projectkader	Pag. 1
1.2 Doelstelling	pag. 3
1.3 Onderzoeksmodel	pag. 5
1.4 Vraagstelling	pag. 5
2. Theorie	pag. 9
2.1 Theoretisch kader	pag. 9
2.1.1 Focusing events	pag. 9
Nucleaire rampen als focusing event	pag. 10
2.1.2 Stromenmodel	pag. 11
2.1.3 Openheid	pag. 12
2.1.4 Thomas -theorema	pag. 13
2.1.5 Governance	pag. 13
2.2 Conceptueel model	pag. 15
2.3 Operationalisering	pag. 17
3. Methodologie	pag. 19
3.1 Onderzoeksstrategie	pag. 19
3.2 Onderzoeksmateriaal	pag. 20
3.3 Analyse	pag. 22
4. Resultaten	Pag. 23
4.1 Analyse	Pag. 23
4.2 Het Thomas-theorema	Pag. 14
4.2.1 Kritiek	Pag. 26
4.2.2 Het probleem wordt wel degelijk serieus genomen	Pag. 27
4.3 Beleidsmatige aspecten	Pag. 30
4.3.1 Kritiek	Pag. 32
4.3.2 Beleidsvorming binnen de Veiligheidsregio	Pag. 34

4.4 Openheid	Pag. 39
4.4.1 Kritiek	Pag. 39
4.4.2 De Veiligheidsregio en openheid	pag. 40
5. Conclusie en aanbevelingen	Pag. 43
6. Reflectie	pag. 48
Referenties	Pag. 50
Bijlage 1: Interview Guides	Pag. 53
Bijlage 2: Codeboeken	Pag. 57

1. Inleiding

In de inleiding wordt ten eerste een projectkader geschetst. Door middel van het bestuderen van verschillende literaire bronnen (kritische literatuurstudie) is er nagegaan wat er in de wetenschap en in de maatschappij aan de hand is. Aan de hand van deze literatuurstudie is duidelijk gebleken dat er nog enkele punten zijn met betrekking tot 'Tihange' die verder onderzoek vergen. Hieruit wordt dus duidelijk waarom het gekozen onderwerp relevant is om te onderzoeken. Daarna volgt er een doelstelling waarin duidelijk wordt verwoord wat het precieze doel is van dit onderzoek. Vervolgens volgt er een onderzoeksmodel, waarin schematisch wordt weergegeven welke stappen er genomen zijn om het onderzoeksdoel te bereiken. Als laatste volgen er twee centrale onderzoeksvragen en enkele deelvragen, die binnen dit onderzoek beantwoord zullen worden.

1.1 Projectkader

Kernenergie is een onderwerp dat vaak op de politieke agenda staat. Het ene moment op de achtergrond en het andere moment op de voorgrond. Het treedt vaak op de voorgrond als zich een *shock event*, ofwel een *focusing event* heeft voorgedaan. Een *focusing event* is een gebeurtenis die door Kingdon (1995) wordt omschreven als een gebeurtenis die ervoor zorgt dat veel mensen meer aandacht gaan besteden aan de problemen die door deze gebeurtenis aan het licht komen. Daarnaast wordt er gezegd dat dergelijke gebeurtenissen kunnen leiden tot beleidsverandering (Cobb & Elder, 1983; Baumgartner & Jones, 1993; Light, 1982).

Wat betreft kernenergie heeft zich vrij recent een gebeurtenis voorgedaan, die zou kunnen worden gezien als een *focusing event*. In 2011 zorgde een tsunami bij Japan voor een nucleaire ramp bij de kerncentrale van Fukushima. Deze gebeurtenis had als resultaat dat binnen Europa de angst voor kernenergie weer is toegenomen (Presseurop, 2011). Er komen in Europa weliswaar weinig grote natuurrampen voor die kunnen leiden tot een ramp bij een kerncentrale, maar uit onderzoek is gebleken dat mensen vooral bang zijn voor kernrampen als gevolg van technisch en menselijk falen (Yakamura, 2011).

De kernramp in Tjernobyl in 1986 was ook het gevolg van technisch en menselijk falen. Hier was er sprake van een technisch mankement. De kerncentrale was namelijk uitgehold door een tekort aan wisselstukken. De ingenieurs die verantwoordelijk waren voor de kerncentrale wisten heel goed dat deze onveilig was. In plaats van het stilleggen van de kerncentrale werden er rituele veiligheidsoefeningen gedaan. Tijdens een van deze oefeningen vond er een rampzalige ontploffing plaats (Bonneux, 2011).

De angst voor een nucleaire ramp is momenteel duidelijk aanwezig in Zuid-Limburg. De kerncentrale van Tihange ligt 40 kilometer over de grens in België, nabij Luik. De federale regering van België wil deze kerncentrale langer open houden (Maastricht Actueel, 2012), tot ongenoegen van

een groot deel van de bevolking in Zuid-Limburg. Als reactie hierop heeft een deel van de bevolking zich verenigd in een coalitie die tegen de kerncentrale is (Maastricht actueel, 2012). Er zijn drie duidelijke oorzaken die voor angst kunnen zorgen. Ten eerste is de kerncentrale van Tihange erg verouderd (Maastricht actueel, 2012), ten tweede zijn er scheurtjes geconstateerd in een van de reactorwanden (Volkskrant, 2013), en als laatste is gebleken dat er al enkele jaren dagelijks radioactief water lekt (Maastricht actueel, 2012). Het niet accepteren van kernenergie is volgens Van der Pligt (1990) te verklaren door de afschrikwekkendheid van het risico, de vermeende geringe beheersbaarheid van de gevolgen, de onbekendheid ermee en de onvrijwilligheid waarmee het risico wordt aangegaan. De ramp in Fukushima speelt hier ook een belangrijke rol. Dit is terug te zien tijdens demonstraties tegen Tihange waar nadrukkelijk wordt verwezen naar de kernramp in Fukushima (Houben, 2013).

De bevolking in Zuid-Limburg heeft duizenden handtekeningen verzameld voor de sluiting van Tihange, en deze tijdens een demonstratie in Maastricht overhandigt aan Onno Hoes, burgemeester van Maastricht en tevens voorzitter van de veiligheidsregio Zuid-Limburg (Maastricht actueel, 2012). Initiatiefnemers van de acties tegen Tihange zijn te vinden in de 'groene' kant van de samenleving, zoals de politieke partij Groen Links, Greenpeace en de Aachener Aktionsbündnis gegen Atomenergie (Maastricht actueel, 2012). Nederland heeft echter weinig te zeggen over beslissingen van de Belgische federale overheid. Zo lang de Belgische regering de kerncentrale open wil houden ontstaat er dus de kans op een mogelijk nucleair incident en dat vraagt om duidelijke veiligheidsmaatregelen.

Er bestaat echter kritiek op het veiligheidsbeleid, dat in principe de verantwoordelijkheid is van de nationale overheid, maar ook steeds meer aan de veiligheidsregio Zuid-Limburg wordt overgelaten. Aan de ene kant lijken er veiligheidsmaatregelen aanwezig in de vorm van evacuaties, schuilen en jodiepillen. Aan de andere kant zijn er echter ook partijen uit de 'groene' kant van de samenleving, die vinden dat er geen goede veiligheidsmaatregelen zijn. Er is door critici reeds een brandbrief gestuurd naar de Zuid-Limburgse overheid, die onderdeel is van de Veiligheidsregio Zuid-Limburg (Veiligheidsregio Zuid-Limburg, 2012), waarin de nadruk wordt gelegd op het idee dat Zuid-Limburg geen notie heeft over hoe te handelen bij een eventuele nucleaire ramp (Maastricht actueel, 2012). Kortom, er bestaat dus felle kritiek wat betreft het de veiligheidsmaatregelen die genomen kunnen worden als zich een nucleaire ramp voordoet.

Vanuit een maatschappelijk oogpunt is het belangrijk dat de veiligheid van burgers gegarandeerd kan worden. Het zorgen voor veiligheid is sinds oudsher een van de belangrijkste taken van de staat. Het recht op veiligheid is zelfs vastgelegd in de grondwet en in verschillende verdragen (Van Zuijlen, 2008). Aangezien de kans op een nucleair incident aanwezig is en het een bedreiging van de veiligheid is, is het voor de overheid in Zuid-Limburg van belang om met duidelijke

veiligheidsmaatregelen te komen. Dan ontstaat er voor de bevolking meer duidelijkheid en weten zij waar ze aan toe zijn. Het is dan ook relevant om door middel van een onderzoek na te gaan hoe het precies zit met de veiligheidsmaatregelen betreffende kernrampen, waarom er sprake is van felle kritiek en hoe er tot een consensus kan worden gekomen. Om tot consensus te komen zal de kritiek weggenomen moeten worden. Daarom is het van belang om de factoren die bijdragen aan de kritiek op te sporen. Als deze factoren duidelijk zijn, kan worden geprobeerd om deze op te lossen.

Binnen deze thesis wordt er getracht de factoren die bijdragen aan de kritiek op te sporen, opdat deze factoren aangepakt kunnen worden en er consensus bereikt kan worden wat betreft het veiligheidsbeleid. Daarmee ontstaat ook meer duidelijkheid voor de burger. Als duidelijk is welke factoren er bijdragen aan de kritiek, dan zou deze kennis tevens gebruikt kunnen worden voor soortgelijke problemen. Daarnaast wordt er ook gekeken naar de mate waarin de ramp in Fukushima invloed heeft op het veiligheidsbeleid met betrekking tot Tihange. Op die manier kan het duidelijk worden welke invloed een *shock event* kan hebben op (veiligheids)beleid. Als het gaat om positieve ontwikkelingen zou er in vervolgonderzoek kunnen worden onderzocht waarom er een *shock event* nodig is om deze ontwikkelingen tot stand te brengen, en of deze ontwikkelingen ook haalbaar zijn zonder dat zich een ramp voor doet.

1.2 Doelstelling

Uit het projectkader kan worden opgemaakt dat er felle kritiek bestaat over het veiligheidsbeleid voor een nucleair incident, met name na de ramp in Fukushima. Dit onderzoek beoogt niet om nieuw beleid te maken en is dan ook geen theoriegericht onderzoek. Binnen dit onderzoek is het de bedoeling geweest om na te gaan welke factoren er bijdragen aan de kritiek wat betreft de veiligheidsmaatregelen en wat de invloed is geweest van de ramp bij Fukushima op het veiligheidsbeleid. Wat betreft de kritiek kan er één factor zijn, maar het kunnen ook meerdere factoren zijn. Als de factor (factoren) achterhaald wordt (worden), kan dit leiden tot verheldering van het beleidsprobleem. Dit kan dus worden gezien als een praktijkgericht onderzoek (Verschuren & Doorewaard, 2007).

Binnen praktijkgericht onderzoek maken Verschuren en Doorewaard (2007) een onderscheid tussen vijf verschillende types, namelijk probleemanalytisch onderzoek, diagnostisch onderzoek, ontwerpgericht onderzoek, verandergericht onderzoek en evaluatieonderzoek. Het type onderzoek waar het in dit geval over gaat is probleemanalytisch onderzoek. Het probleem is de felle kritiek die er bestaat wat betreft de veiligheidsmaatregelen die genomen zullen worden als zich een kernramp voordoet. De gewenste situatie is duidelijkheid en overeenstemming over de verschillende veiligheidsmaatregelen, zodat er duidelijk veiligheidsbeleid bestaat. Er moet worden aangegeven waarom er een probleem is en er moet worden uitgezocht waaruit het probleem bestaat.

Probleemanalytisch onderzoek is hier de juiste manier voor.

Een doelstelling bestaat volgens Verschuren en Doorewaard (2007) uit twee delen. Het eerste gedeelte van een doelstelling geeft aan wat er aan het einde van het project te verwachten is. Het tweede gedeelte van een doelstelling geeft het soort informatie en inzichten aan die nodig zijn om het eerste deel te behalen. De doelstelling die binnen dit onderzoek centraal staat, luidt als volgt:

“Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de felle kritiek betreffende de veiligheidsmaatregelen voor kernincidenten in Zuid-Limburg, door de factoren te onderzoeken die mogelijk bijdragen aan deze kritiek en om daarnaast na te gaan in hoeverre de ramp in Fukushima invloed heeft gehad op het veiligheidsbeleid en de manier van denken over de veiligheidsmaatregelen in Zuid-Limburg.”

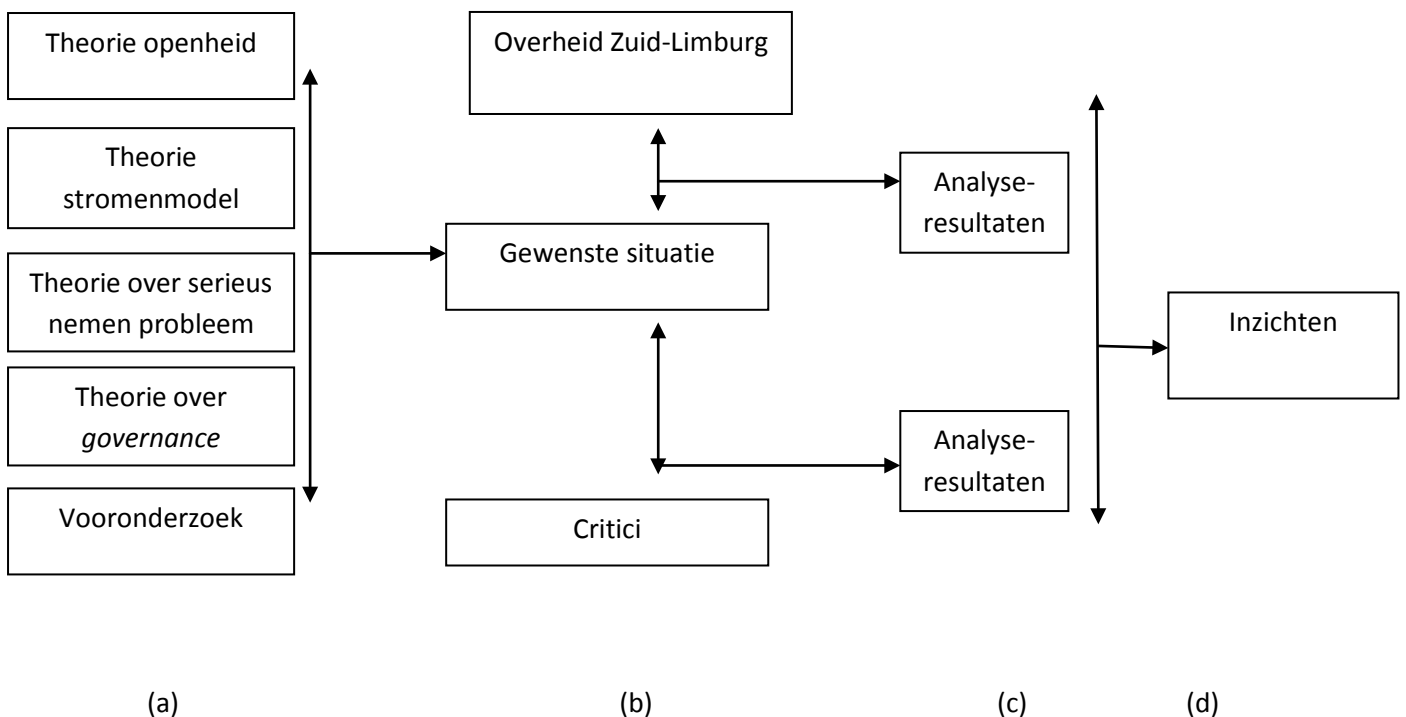
Aan het einde van het onderzoek is dus te verwachten dat er inzicht is in de kritiek betreffende de veiligheidsmaatregelen voor kernincidenten in Zuid-Limburg en in hoeverre de ramp in Fukushima heeft bijgedragen aan het veiligheidsbeleid en de manier van denken over de veiligheidsmaatregelen. Om dit inzicht te verbeteren is het noodzakelijk om er achter te komen welke factoren er bijdragen aan het bestaan van de kritiek. Het nut van dit onderzoek is om duidelijkheid te scheppen op het gebied van de veiligheidsmaatregelen, zodat de bevolking weet waar ze aan toe is, mocht zich ooit een nucleair incident voordoen.

Dit onderzoek heeft plaatsgevonden binnen een termijn van twaalf weken. Binnen deze twaalf weken heeft er een empirisch onderzoek plaatsgevonden en zijn de resultaten van dit onderzoek verwerkt en geanalyseerd. Het onderzoek is vrij aardig volgens de planning verlopen. Ondanks dat zijn er ook zaken geweest die minder goed verlopen zijn. Meer hierover is terug te vinden in de reflectie aan het eind van dit onderzoek. De onderzoekstechnische haalbaarheid is ook geen probleem gebleken. De onderzoeker beschikte over de benodigde theoretische kennis en is door middel van het bestuderen van documenten en het afnemen van interviews aan het benodigde materiaal gekomen.

De doelstelling is eenduidig, namelijk het onderzoeken van de factoren die mogelijk bijdragen aan de felle kritiek op de veiligheidsmaatregelen. Er zal immers kennis worden gegenereerd over de factoren die bijdragen aan de kritiek en die kennis kan vervolgens worden gebruikt om tot consensus te komen en meer duidelijkheid te creëren voor de gewone burger. Daarnaast is het ook de bedoeling om te achterhalen in hoeverre de ramp in Fukushima invloed heeft op het veiligheidsbeleid met betrekking tot Tihange. Aangezien dit in globale zin ook terug te vinden is in de doelstelling, is er sprake van een informatierijke doelstelling.

1.3 Onderzoeksmodel

Vaak is het lastig om direct vanuit de doelstelling een vraagstelling te herleiden. Een onderzoekmodel is dan een handige tussenstap tussen de doelstelling en een vraagstelling. Een onderzoekmodel is een schematische weergave van het doel van een onderzoek en de globale stappen die genomen dienen te worden om dit doel te bereiken (Verschuren en Doorewaard, 2007). In figuur 1 is het schematische onderzoeksmodel weergegeven voor het onderzoek dat binnen deze thesis centraal staat. Daarna volgt tevens een toelichting van dit model.

Figuur 1: Onderzoeksmodel

(a) Een bestudering van wetenschappelijke theorieën, met betrekking tot openheid, het stromenmodel, het serieus nemen van een probleem en *governance* en vooronderzoek door middel van het bestuderen van allerlei relevante bronnen levert een verzameling van aandachtspunten op, (b) waarmee voor de Zuid-Limburgse overheid en de critici kan worden nagegaan wat de factoren zijn die bijdragen aan de felle kritiek om vervolgens tot een gewenste situatie van consensus te komen. (c) Een analyse van de resultaten leidt tot (d) betere inzichten over het bestaan van de kritiek.

1.4 Vraagstelling

Met behulp van de doelstelling en het onderzoeksmodel kunnen er vraagstellingen geformuleerd worden. Belangrijke punten van een vraagstelling zijn efficiëntie en sturendheid. Een

goede efficiëntie houdt in dat de kennis die beantwoording van de vraagstelling oplevert, bijdraagt aan het bereiken van de doelstelling. Als een vraag sturend is, dan houdt dit in dat het duidelijk is wat er in de rest van het onderzoek moet gebeuren (Verschuren en Doorewaard, 2007).

Binnen dit onderzoek zijn er twee vragen die centraal staan. Ten eerste moet er worden nagegaan in hoeverre er sprake is van invloed van de kernramp in Fukushima, op het veiligheidsbeleid in Zuid-Limburg. Aangezien er sprake is van twee partijen, de overheid en de beleidsmakers aan de ene kant en de critici aan de andere kant, is er voor beide partijen nagegaan wat de invloed van de ramp in Fukushima is geweest. Als een partij meer is beïnvloed door Fukushima, kan dit hebben geleid tot onevenwichtige aandacht voor het probleem. De centrale vraag die hieruit voortkomt luidt:

“In hoeverre is er sprake van invloed van de kernramp in Fukushima op zowel de overheid en de beleidsmakers als op de critici als het gaat om het veiligheidsbeleid en het denken over de veiligheidsmaatregelen?”

Deze vraag is efficiënt, aangezien beantwoording van deze vraag bijdraagt aan de doelstelling, in de zin dat duidelijk wordt in hoeverre het veiligheidsbeleid en het denken over de veiligheidsmaatregelen beïnvloed is door de ramp in Fukushima. De vraag is tevens sturend, omdat de vraag duidelijk maakt wat er verder moet gebeuren in het onderzoek, namelijk er achter komen in hoeverre de verschillende partijen beïnvloed worden door het incident in Fukushima, als het gaat om het veiligheidsbeleid en het denken over de veiligheidsmaatregelen.

De tweede centrale vraag heeft betrekking op het bestaan van de felle kritiek betreffende de veiligheidsmaatregelen voor een kernramp in Zuid-Limburg. Deze kritiek kan worden weggenomen, maar dan zullen de factoren die hieraan bijdragen opgespoord en opgelost moeten worden. De vraag die hieruit voortkomt luidt:

“Wat is (zijn) de factor (factoren) die bijdragen aan de felle kritiek betreffende de veiligheidsmaatregelen voor een kernramp in Zuid-Limburg?”

Deze vraag is efficiënt, omdat bij de beantwoording van deze vraagstelling meer inzicht wordt verkregen in de kritiek over de veiligheidsmaatregelen voor een kernramp in Zuid-Limburg. De vraag is ook sturend, omdat duidelijk is dat in de rest van het onderzoek achterhaald moet worden wat de factoren zijn die bijdragen aan de kritiek over de veiligheidsmaatregelen.

Er zijn ook enkele deelvragen geformuleerd, die dienen als hulp voor de beantwoording van de centrale vraag. Een eerste deelvraag luidt als volgt:

“In hoeverre zijn er concrete veranderingen opgetreden als gevolg van de ramp in Fukushima, als het gaat om de veiligheidsmaatregelen in Zuid-Limburg?”

Dit kan duidelijk maken in hoe verre de ramp in Fukushima invloed heeft gehad op het veiligheidsbeleid in Zuid-Limburg. Een tweede deelvraag luidt:

“Hoe serieus gaat de overheid in Zuid-Limburg om met de dreiging van een potentiële ramp?”

Als de overheid de dreiging serieus neemt, dan is zij ook eerder bereid om met duidelijke maatregelen te komen. De kans dat zich een nucleaire ramp voordoet is maar klein, maar dat wil niet per definitie zeggen dat deze kans dan niet serieus moet worden genomen. Vooral als men in het achterhoofd houdt dat de impact van een nucleaire ramp groot kunnen zijn. Een derde deelvraag luidt:

“Welke veiligheidsmaatregelen zijn er aanwezig in Zuid-Limburg als zich een kernramp voor zou doen?”

De kritiek kan ook ontstaan doordat de overheid maar weinig veiligheidsmaatregelen heeft, terwijl de critici meer maatregelen nodig achten. Een vierde deelvraag luidt:

“Welke veiligheidsmaatregelen zouden de critici graag willen zien?”

Deze vraag kan duidelijk maken of de critici misschien meer of andere veiligheidsmaatregelen nodig achten. Een vijfde deelvraag luidt:

“In hoeverre is er sprake van openheid tussen de overheid, de critici en de burgers in Zuid-Limburg?”

Deze vraag zou duidelijk kunnen maken of de kritiek betreffende de veiligheidsmaatregelen wordt veroorzaakt door een slechte communicatie en/of participatie. Deze openheid kan duidelijk worden gemaakt aan de hand van de participatieladder, die duidelijk zal worden beschreven in het theoretisch kader.

In de volgende paragraaf zullen de verschillende theorieën die gebruikt worden in dit onderzoek nader toegelicht worden. Dit gebeurt ten eerste aan de hand van een theoretisch kader, waarin theorieën betreffende *focusing events*, openheid, het stromenmodel, het serieus nemen van een probleem en *governance* aan de orde komen. Daarnaast wordt er een conceptueel model geconstrueerd en worden enkele begrippen duidelijk gemaakt aan de hand van een operationalisatie.

De daaropvolgende paragraaf zal een duidelijke schets geven van gebruikte methodologie binnen dit onderzoek. Er zal ten eerste duidelijk worden gemaakt waarom er voor de gebruikte

onderzoekstrategie is gekozen. Ten tweede wordt er aandacht besteedt aan het onderzoeksmateriaal dat gebruikt is binnen dit onderzoek. Als laatste zal er worden aangegeven hoe de vergaarde informatie verwerkt aan geanalyseerd is.

Daarna volgen de resultaten. Er is een grondige documentanalyse gedaan en voor elk theoretisch aspect is er zowel voor de beleidsmakers als voor de critici een grondige analyse gedaan. Met behulp van deze analyses kunnen de hoofd- en deelvragen beantwoord worden en kunnen er waar nodig aanbevelingen worden gedaan. Dit volgt dan ook na de resultaten onder conclusies en aanbevelingen. Als laatste zal er terug worden gekeken op het hele onderzoek en zal er aandacht worden besteed aan de plus- en minpunten van verschillende aspecten binnen het onderzoek.

2. Theorie

Het is van belang om duidelijke theorieën te hebben, alvorens te beginnen met de uitvoering van een onderzoek. Dit hoofdstuk vormt als het ware de theoretische basis van de hele thesis. “*Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de felle kritiek betreffende de veiligheidsmaatregelen voor kernincidenten in Zuid-Limburg, door de factoren te onderzoeken die mogelijk bijdragen aan deze kritiek en om daarnaast na te gaan in hoeverre de ramp in Fukushima invloed heeft gehad op het veiligheidsbeleid en de manier van denken over de veiligheidsmaatregelen in Zuid-Limburg.*” De mogelijke factoren die bijdragen aan de felle kritiek kunnen zijn: onduidelijke beleidsvorming, een slechte openheid, een slechte probleemopvatting en een slechte mate van *governance*. Van elk van deze mogelijke oorzaken zullen theorieën aan bod komen. De ophef onder de ‘groene’ partijen in Zuid-Limburg lijkt het gevolg te zijn van een *focusing event*, namelijk de kernramp in Fukushima. Deze ramp kan ook invloed hebben gehad op de Zuid-Limburgse overheid en haar veiligheidsbeleid. Ter verduidelijking zullen er dus eerst theorieën volgen over deze *focusing events*. Op basis van het theoretisch kader zal er een conceptueel model worden geschetst. Als laatste zullen de belangrijkste concepten geoperationaliseerd worden.

2.1 Theoretisch kader

2.1.1 Focusing events

Birkland (1997) geeft een gedetailleerde beschrijving van potentiële *focusing events*, namelijk gebeurtenissen die uit het niets komen, relatief zeldzaam zijn, die kunnen zorgen voor gevaar of mogelijke toekomstig gevaar laten zien, die leed veroorzaken of mogelijk leed kunnen veroorzaken, geconcentreerd in een bepaald geografisch gebied en die vrijwel tegelijkertijd bekend worden bij beleidsmakers en het grote publiek. Het wordt wellicht duidelijker als deze definitie ontleed wordt tot verschillende elementen. Ten eerste gaat het om een gebeurtenis die uit het niets komt en relatief zeldzaam is, ten tweede zorgen deze gebeurtenissen voor gevaar en/of kunnen deze toekomstig gevaar laten zien, ten derde richten dergelijke gebeurtenissen leed aan, ten vierde treffen deze gebeurtenissen een bepaald geografisch gebied en ten vijfde worden deze gebeurtenissen vrijwel tegelijkertijd bekend bij zowel beleidsmakers en het grote publiek. Birkland (1997) noemt drie duidelijke voorbeelden, namelijk natuurrampen, olierampen en nucleaire rampen.

Om een duidelijker onderscheid te maken tussen *focusing events* en ‘normale’ gebeurtenissen, worden er vier duidelijke criteria genoemd die aangeven wanneer een gebeurtenis een *focusing event* is (Birkland, 1997). Het eerste criteria is dat *focusing events* plotseling voorkomen, zonder enige waarschuwing. Zo’n plotselinge gebeurtenis zorgt ervoor dat er ook binnen korte tijd een piek van interesse ontstaat, als het gaat om agendavorming. Een tweede criteria is dat een *focusing event* zeldzaam is en daardoor niet te voorspellen en niet gepland. Omdat *focusing events*

niet te plannen zijn, leidt dit tot een hogere mate van angst voor dergelijke gebeurtenissen. Naarmate de onvoorspelbaarheid van een gebeurtenis toeneemt, neemt de angst hiervoor ook toe. Een derde criteria is dat een *focusing event* invloed heeft op een groot aantal mensen. Dit kan gelden voor mensen in een geografisch gebied en voor mensen met eenzelfde belang wat betreft een bepaald beleidsonderwerp. Een laatste criteria is dat een *focusing event* vrijwel tegelijkertijd bekend wordt bij de het publiek en bij beleidsmakers. Dit zorgt voor een hoge mate van bewustzijn bij de massa en de elite (Birkland, 2007). Deze hoge mate van bewustzijn kan ertoe leiden dat binnen een relatief kort tijdsbestek meer strategieën moeten worden bedacht om het probleem te bedwingen. Meestal geldt ook dat grote aandacht voor een probleem een voorbode is van beleidsverandering (Baumgartner & Jones, 1993).

Als we kijken naar de vraagstelling zien we dat Fukushima een *focusing event* lijkt te zijn. Verder bestaat er wat betreft het veiligheidsbeleid felle kritiek. De factoren die daar mogelijk aan bijdragen moeten worden opgespoord. Het kan zo zijn dat om de een of andere reden het bewustzijn bij beleidsmakers niet hoog genoeg is om snel met duidelijke maatregelen te komen. Het is ook niet duidelijk in hoeverre de betreffende beleidsmakers beïnvloed worden door de ramp in Fukushima.

Nucleaire rampen als focusing event

Binnen de *focusing events* verdienen nucleaire rampen enkele kanttekeningen. In tegenstelling tot natuurrampen en olierampen komen nucleaire rampen relatief veel minder voor. Er zijn wel meerdere gevallen van bijna-rampen te noemen, zoals het ongeluk bij Three Mile Island in 1979 in Amerika (Birkland, 1997). Zulke bijna-rampen zijn wel belangrijk, in de zin dat ze de voorbode kunnen zijn van een serieuzere ramp. Ook bijna-rampen moeten dus serieus worden genomen als *focusing event*.

Een tweede kanttekening heeft te maken met de schade die ontstaat na een ramp. In tegenstelling tot natuurrampen, is er bij nucleaire rampen moeilijk te meten wat de directe schade is. Het voornaamste bij een kernramp is dat er straling en gevaarlijke stoffen vrijkomen, maar die zorgen niet voor schade die direct is waar te nemen. Daarnaast ligt het aantal dodelijke slachtoffers bij natuurrampen vaak vele malen hoger dan bij nucleaire rampen (Birkland, 1997).

Een derde kanttekening betreft de polarisatie rondom kernenergie. Het moge duidelijk zijn dat iedereen het verschrikkelijk vindt als zich een natuurramp heeft voorgedaan. Bij kernrampen ligt dit ingewikkelder. Er zijn namelijk twee kanten te benoemen, pro-kernenergie en anti-kernenergie. Na een nucleaire ramp zullen voorstanders van kernenergie de gevolgen bagatelliseren, terwijl tegenstanders van kernenergie de gevolgen zullen overdrijven. Er spelen dus discoursen mee, waar rekening mee dient te worden gehouden. Dit neemt echter niet weg dat de gevolgen van een nucleaire ramp serieus moeten worden genomen en dat er duidelijke veiligheidsmaatregelen moeten

bestaan.

Een vierde kanttekening is dat de angst bij nucleaire rampen erg hoog is. Dit komt omdat het grote publiek nauwelijks bekend is met het technologische aspect en de risico's achter kernenergie. Kernenergie is tevens een relatief jonge technologie, waar nog veel van geleerd moet worden. Daarnaast geeft de kernenergie-industrie zelf aan dat de potentiële ramp na een groot nucleair ongeluk erg groot is (Birkland, 1997).

Deze kanttekeningen laten zien dat er controverses bestaan omtrent kernenergie. Dit kan leiden tot de felle kritiek waar het binnen dit onderzoek over gaat. Als beleidsmakers voor- of tegenstander zijn van kernenergie kan dit bewust of onbewust invloed hebben op de beleidsvorming. Dit bewustzijn is bovenstaand ook al genoemd als eventuele oorzaak voor onduidelijke beleidsvorming. Misschien zien voorstanders het belang van duidelijk maatregelen minder goed in dan critici van kernenergie. Het feit dat de schade moeilijk vast te stellen is en dat nucleaire rampen nauwelijks voorkomen, kan ook invloed hebben op het beleid. Misschien wordt er eerst beleid gemaakt voor zaken die vaker voorkomen. Op deze manier kan het gaan lijken alsof de beleidsmakers niet genoeg bezig zijn met veiligheidsmaatregelen voor een kernramp, wat er vervolgens voor kan zorgen dat critici roepen om duidelijke maatregelen.

2.1.2 Stromenmodel

Het stromenmodel is een model dat gebruikt kan worden om agendavorming te verklaren. Het model gaat er van uit dat er drie stromen bestaan. De eerste stroom betreft de aandacht voor het probleem, de tweede stroom betreft de politieke steun voor een probleem en de derde stroom betreft de oplossingen die er zijn voor een bepaald probleem (Hoogerwerf & Herweijer, 2008; Kingdon, 1995). Wanneer er aandacht is voor het probleem toeneemt, wanneer er politieke steun is voor een probleem en wanneer er oplossingen aanwezig zijn, dan komen de stromen bij elkaar en opent zich een beleidsvenster. *Policy entrepreneurs* (beleidsmakers) moeten op dat moment adequaat reageren en nieuw beleid gaan vormen, want het beleidsvenster kan ook weer dichtgaan als een van de stromen wegvalt (Hoogerwerf & Herweijer, 2008).

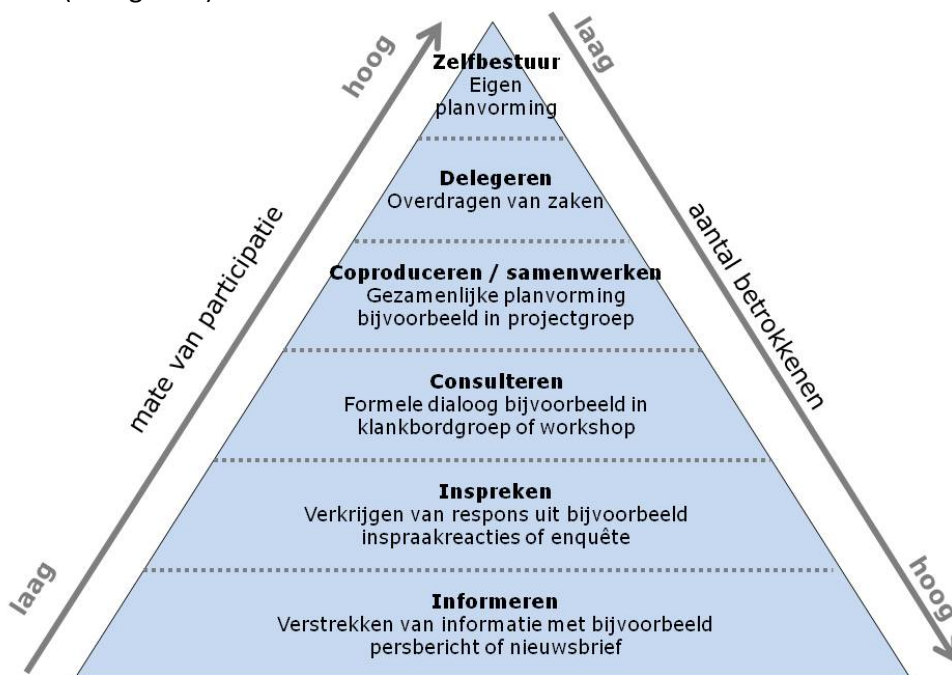
Een *focusing event* leidt ertoe dat de aandacht voor een probleem weer toeneemt (Birkland, 1997). Als er op dat moment politieke steun aanwezig is en er oplossingen voor het probleem zijn, kan er beleid worden gemaakt. Om in te haken op de vraagstelling binnen dit onderzoek, het kan zo zijn dat de politieke steun niet duidelijk aanwezig is, of dat er geen duidelijke oplossingen voor handen zijn. Als dat het geval is, dan kan er ook geen helder beleid gemaakt worden. Dit kan vervolgens een factor zijn voor de felle kritiek waar het binnen dit onderzoek over gaat. Er zal in dat geval meer steun moeten komen voor het onderwerp of men moet met duidelijke oplossingen

komen. Op die manier zou er wel goed beleid kunnen worden gemaakt, zodat er meer duidelijkheid ontstaat bij de critici.

2.1.3 Openheid

Bij een beleidsproces zijn vaak meerdere actoren betrokken. Alle betrokken actoren horen aan te kunnen geven welke onderwerpen een plaats op de agenda moeten krijgen. Daarnaast moeten alle actoren besluitvorming mede vorm kunnen geven. De initiatiefnemer van het proces moet hierin een open houding aannemen (De Bruijn, Ten Heuvelhof & In 't Veld, 2008). Wanneer een beleidsproces niet transparant is, kan dit voor wantrouwen zorgen bij verschillende actoren. Dit wantrouwen kan leiden tot onderlinge conflicten (De Bruijn et al., 2008).

De mate waarin partijen worden betrokken bij het beleid kan duidelijk worden gemaakt aan de hand van de participatieladder. Er zijn zes duidelijke niveaus, van lage naar hoge participatie, waarop partijen betrokken kunnen worden bij beleidsvorming. Van laag naar hoog luiden deze niveaus: informeren, inspreken, consulteren, coproduceren, delegeren en zelfbestuur. Des te hoger het niveau, des te hoger de mate van participatie. Als er op een hoog participatieniveau wordt gewerkt, zullen er weinig actoren betrokken worden. Des te lager niveau, des te hoger het aantal betrokkenen (Zie figuur 2)

Figuur 2: Participatieladder. (Bron: Modellsite.nl)

Dit kan worden toegepast op de vraagstelling. De felle kritiek betreffende het veiligheidsbeleid in Zuid-Limburg kunnen zijn veroorzaakt doordat er sprake is van te weinig openheid. Misschien wordt er niet voldoende gecommuniceerd tussen de beleidsmakers en de critici. Daarnaast is het ook de vraag in hoeverre er wordt geluisterd naar diegene die duidelijkheid

willen. Het kan zijn dat de externe partijen vinden dat ze te weinig betrokken worden bij het beleid. Welke maatregelen zouden zij zelf graag willen zien? Wellicht houden de beleidsmakers hier geen rekening mee, wat wel het geval zou moeten zijn als er sprake is van een goede mate van openheid.

2.1.4 Thomas-theorema

Het is belangrijk om kort aandacht te besteden aan het Thomas-theorema. Het Thomas-theorema houdt in: "If men define a situation as real, it is real in its consequences" (Hendriks, 2009). Vrij vertaald betekent dit: als een bepaalde dreiging als reëel wordt ervaren, dan zal hier eerder beleid voor worden gemaakt. Als men denkt dat een specifieke gebeurtenis kan voorkomen, dan moet hierop geanticipeerd worden. Deze ervaring van een bepaalde situatie kan per persoon variëren.

Misschien wordt het probleem dat binnen dit onderzoek centraal staat wel als reëel ervaren door de critici en andere medestanders, maar geldt dit niet voor de overheid en de beleidsmakers. Als deze het probleem niet als reëel ervaren, dan kan dit ertoe leiden dat er minder snel beleid wordt gemaakt voor dat specifieke probleem. Diegene die het probleem wel als reëel ervaren zien meer dreiging en verwachten goede veiligheidsmaatregelen. Wanneer zij die niet krijgen kan er voor hen onduidelijkheid ontstaan wat er precies gaat gebeuren als het probleem zich toch voor zou doen. Ook het al dan niet serieus nemen van het probleem kan dus een factor zijn voor de felle kritiek betreffende de veiligheidsmaatregelen.

2.1.5 Governance

Governance heeft te maken met de ontwikkeling van een bestuursstijl, waarbinnen er sprake is van een vervaging van de grenzen tussen de publieke en de private sector (Stoker, 1998). Er is hierbij duidelijk sprake van publiekprivate samenwerking (Mayntz, 1998). Dit kan worden gezien als de tegenhanger van een andere bestuursstijl, namelijk *government*. Deze vorm van besturing houdt in dat er beslissingen worden gemaakt door formele staatsinstuties, met andere woorden, de publieke sector (Stoker, 1998). Hierbij is dus niet of nauwelijks sprake van publiekprivate samenwerking. Bij *governance* is er sprake van een multi-actor proces, aangezien er meerdere instituties en actoren bij betrokken zijn. De Staat is in meerdere mate afhankelijk van externe actoren (Pierre, 2000). De Staat en al deze verschillende actoren hebben hun eigen belangen. Om iets voor elkaar te krijgen zal er consensus moeten worden bereikt tussen de verschillende betrokken actoren (Hewitt de Alcántara, 1998). *Governance* kan ook van pas komen als het gaat om problemen die niet door de nationale overheid alleen opgelost kunnen worden of waar de staat niet alleen de leidende rol kan hebben (Hewitt de Alcántara, 1998).

Stoker (1998) geeft vijf duidelijke aspecten van *governance*. Ten eerste is er sprake van een set van instituties en actoren uit zowel de publieke als de private sector. Ten tweede is er sprake van

een vervaging van de grenzen en verantwoordelijkheden als het gaat om het aanpakken van sociale en economische problemen. Ten derde is er binnen de collectieve aanpak sprake van wederzijdse afhankelijkheid tussen de verschillende instituties en actoren. Ten vierde zijn de collectieve netwerken autonoom en zelfbesturend. Ten vijfde wordt erkend dat de capaciteit om iets voor elkaar te krijgen niet alleen bij de overheid gezocht moet worden. De overheid kan wel technieken toepassen om te sturen binnen het proces.

Een concept dat verbonden is met *governance is good governance*. Binnen deze vorm van *governance* staan er acht aspecten centraal, waarvan er twee belangrijk zijn binnen deze thesis. Deze aspecten zijn 'transparantie' en 'verantwoordelijkheid'. Transparantie houdt onder andere in dat er constant informatie voor handen is voor diegene die belang moeten hebben bij het beleid. In veel gevallen zijn dit de burgers. Er moet genoeg informatie worden gegeven en de informatie moet duidelijk te begrijpen zijn. Verantwoordelijkheid houdt in dat overheidsorganisaties en private instituties die het beleid voeren ter verantwoording kunnen worden geroepen door diegene die belang moeten hebben bij het beleid (UNESCAP, 2013).

Er kan ook nog ingezoomd worden op *multi-level governance*. Er bestaat groeiende aandacht voor het feit dat een bepaalde sector binnen een maatschappij niet wordt beïnvloed op slechts één schaalniveau, maar door een wisselwerking tussen verschillende schaalniveaus (Bressers en Kuks, 2000). *Multi-level governance* heeft te maken met overlegde, niet-hiërarchische uitwisselingen tussen instituties op transnationaal, nationaal, regionaal en lokaal niveau (Smith, 1997; Hix, 1998). Deze vorm van *governance* houdt dus in dat er niet meer op één centraal niveau beleid wordt gevoerd, maar juist op verschillende niveaus. Een minpunt van de centrale overheid is dat er niet goed kan worden omgegaan met diversiteit (Hooghe & Marks, 2003). Elk gebied kan haar eigen omstandigheden hebben, waardoor één landelijk beleid niet effectief hoeft te zijn. Het is dan verstandig om beleid te delegeren naar de lokale of de regionale schaal. Die zijn beter bekend met alle lokale en regionale omstandigheden en kunnen hierdoor wellicht passende beleid ontwerpen. Hooghe en Marks (2003) beschrijven twee soorten van *multi-level governance*. Een belangrijk verschil tussen deze twee types is dat er bij type 1 een algemeen doel wordt nagestreefd en bij type 2 een specifiek doel. Binnen deze thesis gaat het om een specifiek doel, namelijk adequaat veiligheidsbeleid voor een nucleaire ramp. Er kan daarnaast ook een onderscheid worden gemaakt tussen de verticale en de horizontale dimensie (Szydarowsk & Tallberg, 2013). De verticale dimensie houdt in dat er een interactie plaatsvindt tussen publieke actoren op de verschillende niveau, namelijk internationaal, nationaal, lokaal en soms subregionaal en sublokaal. De horizontale dimensie houdt in dat er sprake is van een samenwerking tussen verschillende entiteiten op hetzelfde schaalniveau. Hierbij horen ook de private partijen.

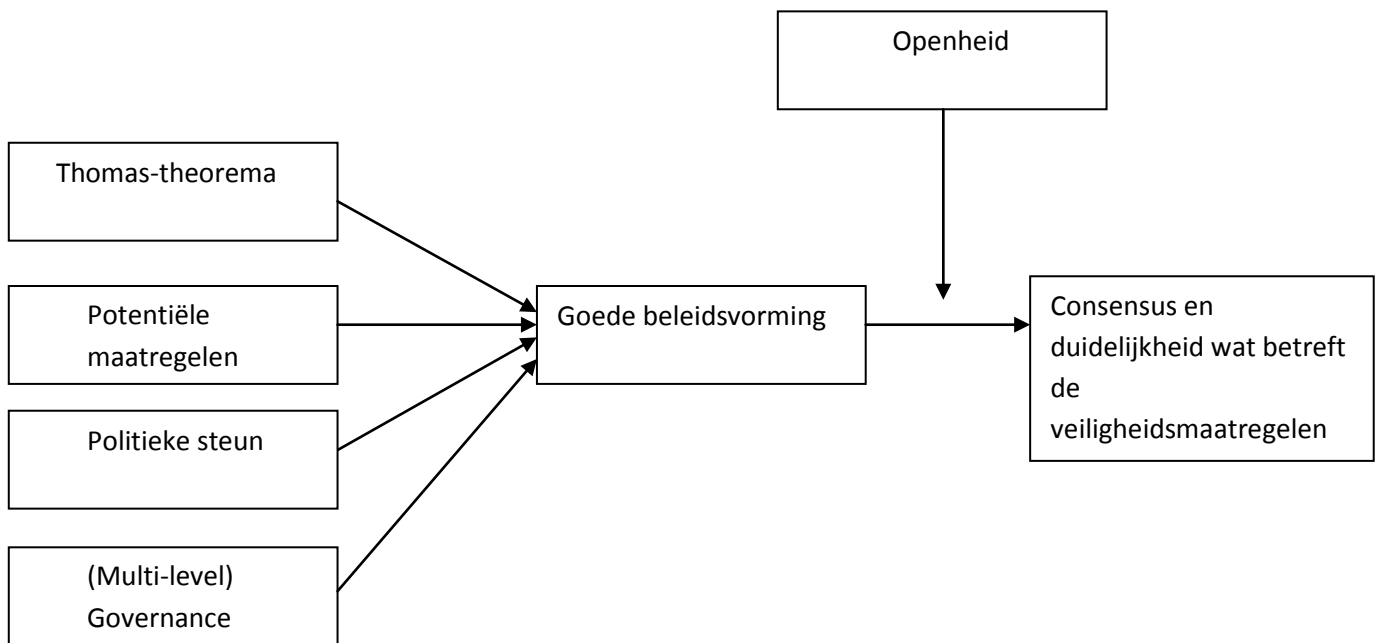
Binnen de case van Tihange zijn ook verschillende instituties en actoren betrokken, op

verschillende schaalniveaus, zowel uit de publieke sector als uit de private sector. Te denken is aan de nationale overheid, gemeenten, politie, brandweer, gezondheidszorg en verschillende kritische partijen. Het kan zijn dat er met name sprake is van sturing door de overheid, *government*, terwijl er (private) partijen zijn die juist (meer) betrokken zouden willen worden bij de beleidsvorming. Het kan ook zo zijn dat er te veel op nationaal niveau gebeurt en te weinig op regionaal niveau. In dat geval zou er dus geen sprake zijn van *multi-level governance*. Op regionaal niveau kan er wellicht effectiever beleid gemaakt worden, omdat men daar beter bekend is met de regionale factoren waar rekening mee dient te worden gehouden. Effectiever beleid heeft wellicht tot gevolg dat er minder kritiek zal zijn. Ook kan het zijn dat er sprake is van te weinig transparantie. Dan zou er dus ook geen sprake zijn van *good governance*. Wanneer critici beter betrokken zouden worden in de beleidsvorming en wanneer er sprake is van meer transparantie, dan zou er wellicht minder onvrede heersen over het beleid.

De theorieën kunnen ook met elkaar in verband gebracht worden. Wanneer de overheid en de beleidsmakers een gebeurtenis niet als reëel achten, dan zal het probleem ook niet gauw hoog op de agenda komen. Als gevolg hiervan zullen er dan ook geen duidelijke maatregelen tot stand komen. Een goede samenwerking tussen verschillende betrokken partijen, *governance*, kan van belang zijn om tot goed beleid te komen, waar tevens overeenstemming over is. Bij *governance* is het van belang dat alle betrokken partijen de noodzaak van het beleid zien. Het is ook belangrijk dat er niet alleen op nationaal niveau gewerkt wordt, maar ook op regionaal niveau, aangezien men op regionaal niveau beter bekend is met allerlei regionale factoren. De regio Zuid-Limburg staat veel dichterbij het probleem en kan wellicht effectiever beleid voeren. Daarnaast is het belangrijk dat er een juiste mate van openheid bestaat tussen de verschillende betrokken partijen. De kanttekeningen die zijn gemaakt bij nucleaire rampen, kunnen de oorzaak zijn dat een gebeurtenis niet als reëel wordt geacht.

2.2 Conceptueel model

Uit het voorgaande is een conceptueel model afgeleid. Een conceptueel model is een begripsmatige vormgeving van het onderzoek. Het bestaat uit een verzameling kernbegrippen die bepaalde fenomenen uit de werkelijkheid laten zien en uit een verzameling relaties tussen deze begrippen (Verschuren & Doorewaard, 2007). Het conceptuele model voor dit onderzoek is weergegeven in figuur 3 op de volgende pagina.

Figuur 3: Conceptueel model

Toelichting

In bovenstaand theoretisch kader wordt duidelijk dat een goede beleidsvorming tot stand kan komen als de kans op een gebeurtenis als reëel wordt ervaren, als er potentiële maatregelen zijn, als er sprake is van (multi-level) *governance* en als er politieke steun is. Als er duidelijk beleid gevormd is, kan dit leiden tot consensus en duidelijkheid, mits er sprake is van een goede mate van openheid.

De doelstelling is onder andere om inzicht te krijgen in de felle kritiek betreffende de veiligheidsmaatregelen voor kernincidenten in Zuid-Limburg, door de factoren te onderzoeken die mogelijk bijdragen aan deze kritiek. De tweede centrale vraag die hierbij aansluit is wat de factor is (factoren zijn) die bijdragen aan de felle kritiek omtrent de veiligheidsmaatregelen. In het conceptueel model is duidelijk weergegeven hoe kritiek kan voorkomen, om vervolgens tot consensus en duidelijkheid te komen. Als er sprake is van kritiek en onduidelijkheid, is uit het model op te maken waar dat aan kan liggen, namelijk geen of een slechte mate van openheid en/of geen goede beleidsvorming. Goede beleidsvorming hangt er van af of er serieus met het probleem wordt omgegaan, of er potentiële oplossingen zijn, of er politieke steun is en of er sprake is van een juiste mate van (multi-level) *governance*. Als het gaat om de openheid wordt er gekeken naar de mate waarin externe actoren betrokken worden bij het beleid en hoe er wordt gecommuniceerd naar

externe partijen. Om dit duidelijk maken wordt er gebruik gemaakt van het concept van de participatieladder.

2.3 Operationalisering

Om dit empirisch onderzoek uit te voeren, zijn de belangrijke concepten uit dit onderzoek uitgewerkt tot waarneembare eenheden. Voor de operationalisering is gebruik gemaakt van het stappenplan van Verschuren en Doorewaard (2007). Eerst zijn het domein en het beweerde uit de vraagstellingen genomen en is hier een stipulatieve definitie van gemaakt. Het domein uit de eerste centrale vraag is het veiligheidsbeleid en de manier van denken over de veiligheidsmaatregelen en het beweerde is dat er in bepaalde mate een invloed kan zijn van de ramp in Fukushima. Het domein uit de tweede centrale vraag zijn de veiligheidsmaatregelen voor een kernramp en het beweerde is dat er felle kritiek bestaat over deze veiligheidsmaatregelen. Onder veiligheidsmaatregelen voor een kernramp verstaan we in dit onderzoek alle maatregelen die genomen zullen worden als zich een kernramp heeft voorgedaan. Er lijken drie duidelijke directe veiligheidsmaatregelen te zijn, namelijk schuilen, evacueren en jodumpillen. Daarnaast bestaan er nog andere maatregelen, die door middel van dit onderzoek achterhaald zijn. Deze zullen verder aan bod komen binnen de resultaten. Er is tevens achterhaald wie er verantwoordelijk is voor de maatregelen en op welke niveaus dit gebeurt. Dit zal duidelijk worden binnen de resultaten. Onder felle kritiek wordt binnen dit onderzoek bedoeld dat beleidsmakers wel maatregelen klaar lijken te hebben, maar dat de critici vinden dat Zuid-Limburg geen idee heeft hoe te handelen bij een eventuele kernramp. Het lijkt dus alsof er twee tegenstrijdige ideeën zijn betreffende het veiligheidsbeleid. Door middel van dit onderzoek is er een antwoord gevonden op vraag waar de kritiek vandaan kan komen.

De veiligheidsmaatregelen zijn meetbaar gemaakt door specifieke vragen te stellen. Vragen met betrekking tot de veiligheidsmaatregelen zijn:

- Welke veiligheidsmaatregelen bestaan er reeds als het gaat om een nucleair incident?
- In hoeverre zijn er aanpassingen gedaan qua veiligheidsmaatregelen na de ramp in Fukushima?
- Zijn er nog nieuwe veiligheidsmaatregelen nodig?
- Wie is/zijn er verantwoordelijk voor het uitvoeren van de veiligheidsmaatregelen?
- Is de verantwoordelijkheid voor de veiligheidsmaatregelen verschoven na de ramp in Fukushima?

Om de felle kritiek meetbaar te maken zijn er specifiek vragen gesteld, zoals:

- Waarom zijn de critici niet tevreden met de reeds aanwezige maatregelen?
- Welke maatregelen willen de critici?
- Nemen de critici het probleem te serieus?
- Nemen de beleidsmakers het probleem niet serieus genoeg?
- Worden de critici genoeg betrokken bij het beleid?

3. Methodologie

Het is van belang om een goede onderzoeksstrategie te hebben. Verschuren en Doorewaard (2007) zien een onderzoeksstrategie als het geheel van samenhangende beslissingen over de manier waarop het onderzoek uitgevoerd gaat worden. Daarnaast is het ook van belang om goed na te denken over het materiaal dat nodig is voor het onderzoek en hoe dat bemachtigd kan worden (Verschuren & Doorewaard, 2007). Ten slotte is het van belang om de verworven informatie duidelijk te verwerken en te analyseren. Deze drie onderdelen komen in dit methodologische hoofdstuk aan bod.

3.1 Onderzoeksstrategie

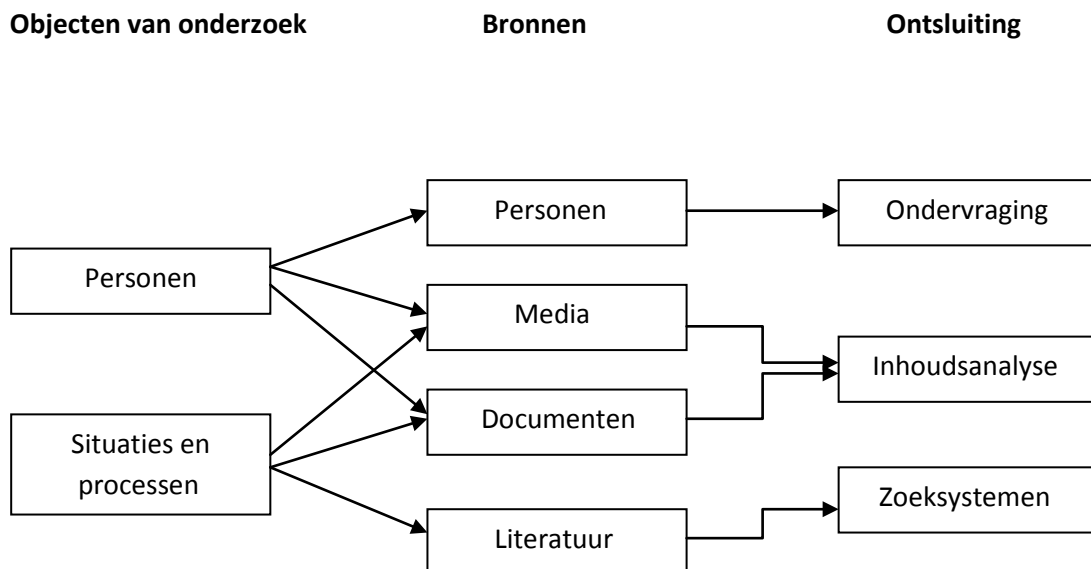
Er zijn vijf belangrijke onderzoeksstrategieën: het survey, het experiment, de casestudy, de gefundeerde theoriebenadering en het bureauonderzoek. Op basis van de kenmerken van deze strategieën kunnen er vier worden uitgesloten voor dit onderzoek. Binnen dit onderzoek gaan we op zoek naar factoren die bijdragen aan de felle kritiek op het veiligheidsbeleid en de invloed van de kernramp in Fukushima op beleidsmakers en op de critici, als het gaat om het veiligheidsbeleid en het denken over de veiligheidsmaatregelen. Hiervoor is diepgang nodig. Aangezien het bij een survey om breedteonderzoek gaat valt deze af. Binnen deze thesis is geen sprake van experimentele groep en een onderzoeksgroep. Dit is wel van belang bij een experiment, dus ook die strategie valt af. Informatie dient verkregen te worden door face to face interviews met actoren. Bij een bureauonderzoek is geen sprake van direct contact, dus ook dit is niet de juiste methode. In het huidige onderzoek wordt ook niet gezocht naar bepaalde theorieën en/of theoretische concepten. Dit is het geval bij de gefundeerde theoriebenadering, waardoor ook deze theorie wegvalt.

De juiste strategie binnen dit onderzoek is de casestudy. Het gaat om een intensief, diepgaand onderzoek, waar op locatie kwalitatieve informatie vergaard is. Dit zijn allemaal elementen van een case study (Verschuren & Doorewaard, 2007). Om het doel van dit onderzoek te bereiken, namelijk het vinden van de factoren achter de felle kritiek en de invloed van Fukushima op het veiligheidsbeleid, is er een grondige documentanalyse gedaan en zijn er diepte-interviews gehouden. Door middel van de documentanalyse en interviews is er een antwoord gevonden op de centrale vragen: *“In hoeverre is er sprake van invloed van de kernramp in Fukushima op zowel de overheid en de beleidsmakers als op de critici als het gaat om het veiligheidsbeleid en het denken over de veiligheidsmaatregelen?”* en *“Wat is (zijn) de factor (factoren) die bijdragen aan de felle kritiek betreffende de veiligheidsmaatregelen voor een kernramp in Zuid-Limburg?”* De vragen die gesteld zijn om antwoorden te vinden op de deelvragen, zijn opgesteld aan de hand van de theorieën in het theoretisch kader. De vragen gaan dus over de openheid, de beleidsvorming en het Thomas-theorema.

Binnen de case study wordt een onderscheid gemaakt tussen een enkelvoudige case study en een vergelijkende case study. Binnen dit onderzoek zijn er geen cases vergeleken, dus is er gebruikt gemaakt van een enkelvoudige case study. Om tot een duidelijk antwoord te komen is het van belang om triangulatie toe te passen. Het gaat er dan om dat er vanuit verschillende perspectieven wordt gekeken naar een onderwerp. Binnen dit onderzoek is dit gedaan door informatie te verzamelen bij zowel de Zuid-Limburgse overheid, als bij de beleidsmakers en de critici.

3.2 Onderzoeksmateriaal

De objecten van onderzoek, die binnen deze thesis gebruikt zijn, zijn: personen, situaties en processen. De bronnen waar de informatie vandaan komt zijn: personen, media, documenten en literatuur. Op basis van media, documenten en literatuur is er een kritische literatuurstudie gemaakt. De ontsluitingen die toegepast zijn, zijn ondervraging, inhoudsanalyse en zoeksystemen. Dit kan tevens in modelvorm worden weergegeven, zoals te zien is in figuur 4.

Figuur 4: Objecten van onderzoek, bronnen en ontsluiting

Om achter de factoren te komen, die de oorzaak kunnen zijn van de felle kritiek, hebben er ondervragingen plaatsgevonden met personen. De personen zijn ondervraagd op de gebieden van openheid, beleidsvorming en het serieus nemen van het probleem, waarvan de theorieën zijn beschreven in het theoretisch kader. Deze theorieën zijn afgeleid uit wetenschappelijke boeken en literatuur. Door middel van analyse van mediabronnen en documenten zijn de juiste respondenten gevonden voor de ondervragingen en is er tevens een duidelijk beeld ontstaan in hoeverre de ramp in Japan invloed heeft op het veiligheidsbeleid. De gevonden personen hebben elk op hun eigen manier een belangrijke rol binnen de kwestie 'Tihange'.

Respondenten

Er zijn vier actoren ondervraagd, die een belangrijke plek innemen binnen het hele debat in Zuid-Limburg betreffende Tihange. Deze actoren zijn onderstaand op een rijtje gezet.

- De heer Will te Winkel. De heer Te Winkel is programmamanager/ambtelijk secretaris van de Veiligheidsregio Zuid-Limburg. Binnen een focus groep met de heer Vullers en de heer Wolfs is er gesproken over de beleidsvorming, over de mate waarin het probleem serieus wordt genomen, in welke mate externe actoren zoals hulpdiensten, critici en burgers betrokken worden bij het beleid en wat de impact van Fukushima is als het gaat om de veiligheidsmaatregelen.
- De heer Theo Vullers. De heer Vullers is werkzaam bij de GGD/GHOR (Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen) en is gemandateerd lid van de Veiligheidsregio Zuid-Limburg. Binnen een focus groep met de heer Te Winkel en de heer Wolfs is er gesproken over de beleidsvorming, over de mate waarin het probleem serieus wordt genomen, in welke mate externe actoren zoals hulpdiensten, critici en burgers betrokken worden bij het beleid en wat de impact van Fukushima is als het gaat om de veiligheidsmaatregelen.
- De heer Philip Wolfs. De heer Wolfs is adviseur crisisbeheersing/ambtenaar openbare veiligheid binnen de gemeente Maastricht. Binnen een focus groep met de heer Te Winkel en de heer Vullers is er gesproken over de beleidsvorming, over de mate waarin het probleem serieus wordt genomen, in welke mate externe actoren zoals hulpdiensten, critici en burgers betrokken worden bij het beleid en wat de impact van Fukushima is als het gaat om de veiligheidsmaatregelen.
- Limburgse Statenlid van GroenLinks, de heer Gert-Jan Krabbendam. De heer Gert-Jan Krabbendam is een van de critici, en hij heeft een open brandbrief gestuurd aan de Limburgse gouverneur en aan de Zuid-Limburgse burgemeesters (Maastricht actueel, 2012). In deze brandbrief werd openlijk zorg geuit over de Kerncentrale van Tihange. Daarnaast gaven de critici in de brandbrief aan dat ze van mening waren dat de bevolking veel te weinig informatie werd gegeven. Met Gert-Jan Krabbendam is een interview gehouden waarin aan bod is gekomen waarom de critici zich zo'n zorgen maken, waarom ze geen genoeg nemen met de reeds aanwezige maatregelen en welke maatregelen critici van belang achten.

Ondervraging kan op vele manieren (Verschuren & Doorewaard, 2007). Binnen dit onderzoek is er echter gebruik gemaakt van individuele face-to-face interviews. Een voordeel van face-to-face interviews is dat de ondervrager zicht heeft op de gezichtsexpressies en andere soorten van

lichaamstaal. Dit kan helpen bij de juiste interpretatie van de antwoorden (Verschuren & Doorewaard, 2007).

Ook wordt er een onderscheid gemaakt tussen verschillende soorten mediabronnen. Binnen het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van kranten en het internet. Dit zijn allemaal actuele informatiebronnen, zodat veranderingen in de stand van zaken meegenomen zijn in het onderzoek. Mediabronnen zijn vooral belangrijk gebleken, aangezien de informatie uit deze bronnen relevant bleek bij het voeren van de interviews.

3.3 Analyse

De informatie is verkregen door middel van een grondige documentanalyse en door het afnemen van interviews. Binnen de documentanalyse zijn verschillende (beleids)documenten geanalyseerd en deze analyse is te vinden binnen de resultaten. De interview guides die als hulpmiddel hebben gediend tijdens de interviews zijn te vinden in bijlage 1. De interviews zijn opgenomen en volledig uitgeschreven tot interviewscripts. De scripts zijn vervolgens met behulp van het programma Atlas.ti. gecodeerd in relatie met de gebruikte theorieën en factoren. Op die manier is alle verkregen informatie georganiseerd en geanalyseerd. Om de codes te ordenen en het beeld nog duidelijker te maken zijn de codes onderverdeeld in families. Er is gebruik gemaakt van zes verschillende families, namelijk shock event, veiligheidsbeleid, serieus nemen probleem, openheid, visies en idealen en overige aspecten. De codeboeken zijn te vinden in bijlage 2.

Binnen het onderzoek zijn verschillende actoren aan bod gekomen, die elk hun eigen perspectieven en discoursen hebben. Het is duidelijk geworden in hoeverre de ramp in Fukushima invloed heeft op het veiligheidsbeleid en hoe de verschillende partijen denken over het veiligheidsbeleid. Het is tevens duidelijk geworden welke factoren de oorzaak zijn van de felle kritiek als het gaat om de veiligheidsmaatregelen. De volgende paragraaf behandelt de analyse van de resultaten. Aan de hand van een grondige analyse kunnen uiteindelijk conclusies worden getrokken en aanbevelingen worden gedaan.

4. Resultaten

Centraal binnen dit onderzoek staan de veiligheidsmaatregelen in Zuid-Limburg, aangaande een mogelijk nucleair incident bij de kerncentrale van Tihange. Er is felle kritiek geuit op het veiligheidsbeleid en er is gesuggereerd dat Zuid-Limburg geen notie zou hebben hoe te moeten handelen als zich een nucleair incident voor zou doen. De critici zijn voornamelijk te vinden binnen de 'groene' kringen van de samenleving. Er zijn verscheidene overheids- en beleidsdocumenten te vinden waarin het veiligheidsbeleid aan bod komt. Aangezien deze documenten openbaar zijn, kan iedereen weten welke maatregelen er zullen worden genomen als er iets mis zou gaan bij de kerncentrale van Tihange. Desondanks zijn er kritische geluiden te horen. De heer Gert-Jan Krabbendam, Limburgs Statenlid namens GroenLinks, en de heer Rob Hoenen, GroenLinks raadslid binnen de gemeente Eijsden-Margraten, hebben een brief gestuurd naar de overheid waarin zij hun onvrede hebben geuit over de veiligheidsmaatregelen. Zij hebben aangegeven dat Zuid-Limburg geen idee zou hebben hoe te handelen mocht het mis gaan bij Tihange.

Dit is duidelijke kritiek op het veiligheidsbeleid. Zijn er duidelijke veiligheidsmaatregelen, of heeft Zuid-Limburg geen idee hoe te handelen? Binnen dit onderzoek is er getracht een beter inzicht te krijgen in de gang van zaken rondom Tihange. Er zijn enkele factoren nagegaan die bij zouden kunnen dragen aan de felle kritiek. Ten eerste kan er gezocht worden binnen de mate waarin het probleem als serieus wordt ervaren door de verschillende partijen. Ten tweede kan er worden gekeken naar de beleidsmatige kant van het verhaal. Ten derde kan er worden gekeken of de mate van openheid een rol heeft gespeeld. Verder is er nog gekeken in hoeverre er sprake is van (*multi-level*) *governance*. Deze factoren zullen besproken worden en daarbij zal een onderscheid worden gemaakt tussen de overheid en de beleidsmakers enerzijds en de critici anderzijds. Door middel van de verkregen informatie uit zowel de documenten als de interviews kunnen er duidelijke antwoorden worden gevonden op de centrale vragen en de deelvragen. De antwoorden op de centrale vragen en de deelvragen volgen in de conclusie.

4.1 Analyse

Zoals eerder vermeld zijn er binnen dit onderzoek zijn er enkele belangrijke documenten geanalyseerd. Ten eerste zijn er de beleidsdocumenten van de overheden, namelijk het beleidsplan van de veiligheidsregio, het risicoprofiel van de veiligheidsregio en het Nationaal plan kernongevallenbestrijding. Het beleidsplan van de veiligheidsregio is van belang, omdat hieruit kan worden nagegaan hoe de veiligheidsregio omgaat met de dreiging van een nucleaire ramp en welk specifiek beleid er reeds aanwezig is. Het risicoprofiel van de veiligheidsregio is van belang, omdat hierin duidelijk is te vinden hoe de veiligheidsregio het risico van een nucleaire ramp inschat. Als het risico laag wordt ingeschat, dan zouden critici dit kunnen zien als een teken dat er niet adequaat

genoeg wordt omgegaan met de dreiging van een nucleair incident. Het nationaal plan kernongevallenbestrijding is van belang, omdat hierin wordt aangegeven hoe er op nationaal niveau beleid wordt gevoerd met betrekking tot kernincidenten. Uiteindelijk ligt de verantwoordelijkheid, wat betreft kernincidenten, bij de nationale overheid. Uit deze drie documenten kan worden opgemaakt hoe er op regionaal en op nationaal niveau wordt omgegaan met het veiligheidsbeleid met betrekking tot Tihange en of er reden is voor kritiek.

Twee andere belangrijke documenten zijn het document over de *lessons learned* van Fukushima en de multidisciplinaire informatiekaart. Het document *lessons learned* is van belang, omdat er kan worden nagegaan welke lessen er zijn geleerd van de ramp in Japan en welke aanbevelingen aan de hand daarvan worden gedaan. De multidisciplinaire projectkaart is een nieuw beleidsdocument van de veiligheidsregio dat is samengesteld als gevolg van alle kritiek en waarin ook het document *lessons learned* is meegenomen. Dit document is van belang, omdat er kan worden nagegaan in hoeverre de kritiek en de *lessons learned* daadwerkelijk zijn meegenomen en invloed hebben gehad in het beleid met betrekking tot Tihange.

Deze vijf documenten zijn geanalyseerd met betrekking tot de onderzoeksvragen en de theorieën die centraal staan binnen dit onderzoek. Dit geldt tevens voor de interviews, ook hier is er stilgestaan bij de onderzoeksvragen en de theorieën. Uit de verkregen informatie kan een duidelijke conclusie worden getrokken. Er zal eerst worden stilgestaan bij de mate waarin het probleem als serieus wordt ervaren. Vervolgens zal duidelijk worden gemaakt hoe het zit met de beleidsmatige aspecten. Als laatste wordt er stilgestaan bij de openheid, waarbij er wordt gekeken naar met name de externe communicatie en de mate van participatie van externe partijen. Het concept van (*multi-level*) *governance* loopt als een rode draad door de paragraaf heen en hier zal dan ook vaker naar worden verwezen.

4.1 Het Thomas-theorema

De ervaring van een risico is iets subjectiefs. Er is sprake van een risico als mensen het ook daadwerkelijk zo ervaren. *“If men define a situation as real, they are real in the consequences.”* Aldus de Amerikaanse socioloog William Thomas (Mascini, 1995). Het document, *“Fukushima’. Lessen voor medewerkers en besturen van de hulpverlenende diensten”* geeft aan dat een kernongeval een realistisch scenario is en dat voorbereiding noodzakelijk is (Centrum kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio’s, 2013).

Als het gaat om kernenergie is het belangrijk om het volgende in het achterhoofd te houden. Er bestaan twee duidelijk gepolariseerde kanten. Aan de ene kant zijn er de mensen die voor kernenergie zijn, en aan de andere kant de mensen die tegen kernenergie zijn (Birkland, 1997). Nadat zich een ramp heeft voorgedaan, zullen voorstanders de gevolgen vaak bagatelliseren, terwijl

tegenstanders de gevolgen vaak zullen overdrijven. Er is nog een duidelijker onderscheid te maken tussen mensen die voor kernenergie zijn en mensen die tegen kernenergie zijn. Politiek gezien zijn (gemiddeld genomen) rechtsgeoriënteerde mensen voor kernenergie en linksgeoriënteerde mensen tegen kernenergie, gemiddeld genomen staan vrouwen negatiever ten opzichte van kernenergie dan mannen, mensen van middelbare leeftijd staan negatiever ten opzichte van kernenergie dan ouderen en jongeren, personen met een technische studie zijn vaak positiever en wellicht het meest belangrijk, mensen die goed geïnformeerd zijn, staan vaak positiever ten opzichte van kernenergie (Birkland, 1997; Dekker, De Goede & Van der Pligt, 2011, Van der Pligt, 1990). Zoals eerder aangegeven is het niet accepteren van kernenergie volgens Van der Pligt (1990) te verklaren door de afschrikwekkendheid van het risico, de vermeende geringe beheersbaarheid van de gevolgen, de onbekendheid ermee en de onvrijwilligheid waarmee het risico wordt aangegaan.

Binnen het denken over kernenergie is een belangrijke rol weggelegd voor de media. De berichtgeving in de media kan mensen naar een bepaalde kant trekken. Wanneer kernenergie op een negatieve manier in het nieuws komt, dan heeft dit als gevolg dat mensen vaak negatiever gaan denken over kernenergie (Dekker et al., 2011). Dekker et al (2011) spreken ook over het 'derdepersoonseffect'. Dit houdt in dat mensen er van uitgaan dat andere personen worden beïnvloed door de media. Omdat mensen een bepaalde reactie verwachten van de andere personen, zullen ze hun mening over kernenergie aanpassen.

Er zal duidelijk moeten worden stilgestaan bij de risico's van kernenergie. Als direct gevolg van een kernramp zijn er meestal weinig dodelijke slachtoffers en er is weinig materiële schade (Birkland, 1997). Desondanks zijn er andere grote risico's, met name op de lange termijn. Bij een nucleaire ramp kunnen er allerlei radioactieve stoffen vrijkomen, zoals kobalt, cesium, jodium, radium, uranium en plutonium. Van radioactief jodium is bekend dat dit bij mensen de schildklier aantast en kan leiden tot schildklierkanker (Rijksoverheid, n.d.). Andere gevolgen van een nucleaire ramp zijn genetische afwijkingen, overerfbare aandoeningen, beschadiging van weefsels, leukemie, schade voor ongeboren baby's, brandwonden en heel veel angst (Bonneux, 2011; Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2011; Rijksoverheid, n.d.). Daarnaast zal een groot deel van Zuid-Limburg voor langere tijd onbewoonbaar zijn als zich een kernramp zou voordoen bij Tihange (Maastricht actueel, 2011). Het moge duidelijk zijn dat een nucleaire ramp veel gevolgen met zich mee kan brengen en dat er dus serieus moet worden omgegaan met het aanwezige risico.

De veiligheidsregio heeft zowel een beleidsplan als een risicoprofiel opgesteld voor allerlei bedreigingen binnen de regio. Één van deze bedreigingen heeft te maken met kernongevallen (Veiligheidsregio Zuid-Limburg, 2011; Veiligheidsregio Zuid-Limburg, 2012). Als het gaat over Tihange dan is er echter weinig te vinden. In beide documenten is er een risicodiagram te vinden waaruit duidelijk blijkt dat de kans op een kernincident zeer onwaarschijnlijk is. Wanneer er toch iets zou

gebeuren, dan zou dit echter catastrofale gevolgen kunnen hebben. Verder blijkt uit het beleidsplan dat er in de komende beleidsperiode wel aan de slag wordt gegaan met het verbeteren van de voorbereidingen als het gaat om kernincidenten. Er wordt echter niet concreet stilgestaan bij de kwestie Tihange, maar daarvoor wordt in het risicoprofiel verwezen naar het Nationaal plan kernongevallenbestrijding.

Uit deze twee documenten is weinig op te maken als het gaat om het nucleair veiligheidsbeleid in Zuid-Limburg. Er wordt nauwelijks concreet stilgestaan bij Tihange. Als buitenstaanders deze documenten inzien, dan zullen ze dus niet veel wijzer worden als het gaat om veiligheidsbeleid met betrekking tot Tihange. Critici kunnen wijzen op het feit dat er geen duidelijk veiligheidsbeleid te vinden is en dat dit wellicht wel het geval zou zijn als er wat serieuzer met de dreiging zou worden omgegaan.

Om er verder achter te komen hoe de critici denken over de mate waarin het probleem serieus wordt genomen heeft er een interview plaatsgevonden met de heer Gert-Jan Krabbendam. De heer Krabbendam is, zoals bovenstaand reeds aangegeven, Limburgs Statenlid namens GroenLinks. Om er achter te komen in welke mate de overheid en de beleidsmakers het probleem serieus nemen en hier ook naar handelen, heeft er een focusgroep plaatsgevonden met drie respondenten, namelijk de heer Philip Wolfs, de heer Will te Winkel en de heer Theo Vullers. De heer Wolfs is adviseur crisisbeheersing/ambtenaar openbare veiligheid binnen de gemeente Maastricht, de heer Te Winkel is programmamanager/ambtelijk secretaris van de Veiligheidsregio Zuid-Limburg en de heer Vullers is werkzaam bij de GGD/GHOR (Geneeskundige Hulpverlening bij Ongevallen en Rampen) en is gemandateerd lid van de Veiligheidsregio Zuid-Limburg. Er zal eerst worden gekeken naar kritische geluiden wat betreft de mate waarin het probleem als serieus wordt ervaren. Vervolgens wordt de andere zijde van het verhaal belicht en zal het duidelijk worden of de kritiek terecht is of dat deze kan worden verworpen.

4.2.1 Kritiek

De Veiligheidsregio Zuid-Limburg staat onder het voorzitterschap van de heer Onno Hoes, die tevens burgemeester is van de gemeente Maastricht. Begin dit jaar is er een demonstratie geweest in Maastricht en de heer Hoes en de heer Krabbendam waren hier ook bij aanwezig (Maastricht actueel, 2013). Uit het interview met de heer Krabbendam bleek dat hij een helder beeld had over de manier waarop de heer Hoes met het probleem omgaat. Hij gaf aan dat hij vond dat de heer Hoes niet al te serieus met het probleem omgaat. “Die vind het allemaal niet zo gevaarlijk”, aldus de heer Krabbendam (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). Wat ook een rol zou kunnen spelen is politieke kleur. ‘Groene’ partijen, waaronder GroenLinks hebben een heel ander beeld over kernenergie en kerncentrales dan meer rechtse partijen zoals de VVD (de partij van de heer Hoes).

Als de heer Krabbendam erop wordt geattendeerd dat hijzelf ook een politieke kleur heeft en dat hij het probleem daardoor misschien wel te serieus neemt, dan weerlegt hij dit en geeft hij daarbij aan dat de nadruk niet moet liggen op politieke kleur. Om de heer Gert-Jan Krabbendam te citeren: “Het gaat over de principiële discussie, ben je voor of tegen veiligheid. En niemand is tegen veiligheid, lijkt mij. Daar is iedereen voor. Dus het is niet typisch GroenLinks om je hier voor in te zetten” (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). Het is volgens hem dus geen kwestie van kernenergie, maar een kwestie van veiligheid, en veiligheid is iets waar elke partij voor zou moeten staan. Desondanks geeft hij ook aan dat politieke kleur wel degelijk een rol speelt als het gaat om kernenergie. “Ik was al tegen kernenergie, hè, maar ik was ook met name tegen kernenergie vanwege de onveiligheid en vanwege het afval dat ermee gepaard gaat”, aldus de heer Krabbendam (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). Hieruit blijkt dat zijn standpunten over kernenergie op de achtergrond altijd meespelen.

Het is reeds duidelijk dat er twee duidelijk gepolariseerde kanten zijn binnen het debat over kernenergie. Linksgeoriënteerde personen zijn gemiddeld genomen tegen kernenergie. Hoewel de heer Krabbendam aangeeft dat de nadruk niet op politiek kleur mag liggen, speelt dit aspect uiteraard wel mee. De standpunten van GroenLinks zijn in deze erg duidelijk. Het is erg duur en er kleven duidelijke veiligheidsrisico's aan kernenergie. De ramp in Japan maakt dit op een tragische manier duidelijk (GroenLinks, n.d.). Met dergelijke standpunten in het achterhoofd ligt het voor de hand dat er feller en serieuzer gereageerd wordt als het gaat om veiligheidsbeleid voor Tihange.

4.2.2 Het probleem wordt wel degelijk serieus genomen

De mening van de heer Krabbendam is kenbaar gemaakt aan de drie heren van de gemeente Maastricht en de Veiligheidsregio. Zij vinden dat de heer Hoes er wel degelijk serieus mee omgaat. “Ik denk dat, uh, meneer Hoes, als voorzitter van de veiligheidsregio, daar absoluut wel serieus op heeft gereageerd”, aldus de heer Te Winkel (Wolfs, Te Winkel & Vullers, persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). Ze geven hier enkele argumenten voor. Ten eerste is het probleem omarmd en heeft het een prominente plek gekregen op de agenda van het algemeen bestuur, onder leiding van de heer Hoes. In principe is het een nationale kwestie en zou de heer Hoes niets hoeven te ondernemen. Zoals reeds vermeld, bestaat er ook een nationaal plan kernongevallenbestrijding (Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2011).

Desondanks is de heer Hoes er mee aan de slag gegaan. Dit geeft aan dat men zich ook op regionaal niveau bezig houdt met het probleem. Hier is al enige sprake van *multi-level* governance. Men voelt zich op regionaal niveau verantwoordelijk om zich met het probleem bezig te houden en gaat er dus ook mee aan de slag. Er zijn vele vragen gekomen vanuit de Provinciale Staten en deze zijn wel degelijk serieus genomen. Het algemeen bestuur heeft vervolgens aangegeven, dat het in

ieder geval een aantal maatregelen wil nemen. Dat heeft geleid tot de decentrale opslag van jodiumpillen in Stein. Daarnaast zijn er vele gesprekken gevoerd om tot harmonisering van de maatregelzones te komen. Nederland, België en Duitsland kennen nu nog verschillende maatregelzones voor kernincidenten. Er wordt getracht om deze maatregelzones gelijk te trekken, zodat er één uniforme maatregelzoning komt binnen de Euregio, het grensgebied tussen Nederland, België en Duitsland. Bovendien heeft de heer Hoes diverse brieven gestuurd naar de nationale overheid, aangaande Tihange (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). Uit al deze genomen maatregelen moge het duidelijk zijn dat de heer Hoes en de veiligheidsregio het probleem wel degelijk serieus nemen. De heer Wolfs geeft het volgende aan: “Ik denk juist dat het zijn kracht is geweest om, uh, de contacten met de ministers te onderhouden en dat er zaken naar voren getild zijn” (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). Er vindt dus overleg plaats tussen regionaal en nationaal niveau aangaande het veiligheidsbeleid. De veiligheidsregio staat veel dichterbij het probleem en kan hier wellicht gericht beleid voor maken. De staat heeft alleen een algemeen beleid en algemene beleidsuitgangspunten. De veiligheidsregio heeft de staat doen inzien dat er op regionaal niveau specifiek beleid kan worden gemaakt. Met andere woorden, een deel van de verantwoordelijkheid en leiding zou moeten worden gedelegeerd naar de veiligheidsregio als het gaat om de beleidsvorming voor Tihange. Dit is een duidelijk aspect van *multi-level governance*, zoals beschreven door Hewitt de Alcántara (1998). Het gaat er namelijk om dat de nationale overheid ver weg staat van dit probleem in Zuid-Limburg en dat het probleem wellicht beter aangepakt kan worden als een deel van de leiding gedelegeerd zou worden naar de veiligheidsregio Zuid-Limburg, die veel dichterbij het probleem staan. De heer Vullers geeft hierbij nog duidelijk aan: “Je moet nu niet vertellen dat Hoes het dan niet serieus genomen heeft” (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). Het voorgaande is gelijk een antwoord op de deelvraag, over hoe serieus de Zuid-Limburgse overheid omgaat met de dreiging van een potentiële ramp.

Bovenstaande gegevens geven duidelijk weer dat de heer Hoes en de veiligheidsregio serieus met het probleem omgaan. Zo lang nucleaire incidenten de verantwoordelijkheid zijn van de nationale overheid, hoeft er op regionaal niveau niet concreet bij het betreffende veiligheidsbeleid te worden stilgestaan. Desondanks zijn de heer Hoes en de veiligheidsregio er mee aan de slag gegaan. Hieruit blijkt dat het risico van Tihange door de Zuid-Limburgse overheid wel degelijk serieus wordt genomen.

Aan de hand van de maatregelzones, die op nationaal niveau zijn vastgesteld, zou kunnen worden gedacht dat de nationale overheid niet serieus met het probleem omgaat. Voor Tihange zijn er op nationaal niveau namelijk geen maatregelzones vastgesteld (Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2011). Binnen het gesprek wordt echter duidelijk dat de nationale overheid het probleem wel degelijk serieus neemt. Zoals eerder aangegeven wordt er getracht om de maatregelzones gelijk te

trekken, in het bijzonder binnen de Euregio. Hieruit blijkt dat *multi-level governance* zelfs wordt opgeschaald naar Euregionaal niveau. Als er Euregionale maatregelzones zouden zijn, dan zou dit gelijk meer duidelijkheid met zich meebrengen wat betreft de maatregelzoning en zal er ook geen onenigheid meer kunnen ontstaan over de zoning tussen Duitsland, België en Nederland. Om de maatregelzones gelijk te trekken is grondig overleg nodig tussen Nederland, België en Duitsland. *Multi-level governance* op Euregionaal niveau is hierbij noodzakelijk.

Minister Opstelten is zelf naar de Veiligheidsregio gekomen om een gesprek te voeren met de operationele leiding. Hij gaf daarbij aan dat hij per se een gesprek wilde met de hoogste verantwoordelijken van de operationele leiding. De heer Vullers geeft duidelijk aan: "Hij wilde zelf met mensen, hij wilde zelf horen, hoe is de stand van zaken in Zuid-Limburg, de voorbereiding op dit soort zaken" (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). De minister heeft dus wel degelijk bewustzijn als het gaat om Tihange en dat is wellicht ook het werk geweest van de heer Hoes. Doordat de heer Hoes vele brieven heeft gestuurd en vele gesprekken heeft gevoerd is er ook een duidelijk bewustzijn ontstaan op nationaal niveau.

Er mag dan wel aangegeven worden dat er op nationaal niveau wel degelijk bewustzijn aanwezig is als het gaat om Tihange, maar critici kunnen wijzen op de maatregelzoneringen. Het nationaal plan geeft namelijk duidelijk weer dat er geen maatregelzoneringen bestaan voor Tihange (Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2011). In Japan zijn er tot 80 kilometer van de ramp plek maatregelen nodig geweest (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). Het moge duidelijk zijn dat de Nederlandse overheid hier ook van op de hoogte kan zijn. Als de nationale overheid ondanks dit gegeven geen maatregelzoneringen opstelt voor Tihange, dan is het logisch dat er een beeld kan ontstaan dat er niet serieus wordt omgegaan met het risico van een nucleair incident.

De ramp van Fukushima heeft als *shock event* duidelijk invloed op het bewustzijn. De heer Vullers geeft aan dat de Veiligheidsregio door de nucleaire ramp van Fukushima duidelijk is geweest op de mogelijke veiligheidsrisico's (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). Door dit *shock event* is het maar weer eens duidelijk geworden dat een kerncentrale grote veiligheidsrisico's met zich meebrengt en dat duidelijke veiligheidsmaatregelen noodzakelijk zijn. De critici, zoals de heer Krabbendam, spelen hier ook een belangrijke rol in. De heer Vullers is hier duidelijk over: "Die zetten het op de kaart, en dat heeft toch geleid, zeker bij ons, maar ook binnen de ministeries ben ik overtuigd, tot een kwaliteitsimpuls om nog eens goed te gaan kijken en in te zoomen op kernincidenten. In die zin ben ik er heel positief over" (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013).

4.3 Beleidsmatige aspecten

Kort na de ramp bij Fukushima is er een onderzoek gedaan in 47 landen, naar de risicoperceptie van mensen betreffende nucleaire rampen, en of deze vooral werd beïnvloed door natuurrampen of technisch/menselijk falen (Yamamura, 2012). Het resultaat was dat deze risicoperceptie met name werd beïnvloed door technisch falen, en niet door natuurrampen. De angst voor een ramp heeft dus te maken met technische mankementen en menselijk falen. Bij de kerncentrale van Tihange zijn enkele mankementen geconstateerd. Zo zijn er scheurtjes ontstaan in de reactorwand (Volkskrant, 2013) en lekt er al jarenlang dagelijks twee liter radioactief water (Maastricht actueel, 2012). Ook bij de kerncentrale in Doel, bij Antwerpen, die van dezelfde fabrikant is, zijn afwijkingen gevonden in de reactorwand (Veiligheidsregio Zuid-Limburg, 2012). Daarbij komt ook nog dat de kerncentrale van Tihange al erg verouderd is (Maastricht actueel, 2012), maar dat de Belgische regering desondanks heeft besloten om de kerncentrale langer open te houden (Maastricht actueel, 2012). Nederland kan in principe niets doen aan deze beslissing. Daarom is het wel van belang dat er duidelijk veiligheidsbeleid bestaat voor als het mis zou gaan.

Een tweede factor waarbinnen gezocht kan worden, heeft dan ook te maken met het beleidsmatige aspect. Het is binnen dit onderzoek van belang om na te gaan in hoeverre er kritiek is op de beeldsvorming. Hierbij zal tevens worden gekeken welke maatregelen critici zouden willen zien. Daarnaast zal ook de andere kant van het verhaal aan bod komen en zal er worden nagegaan in hoeverre de kritiek terecht is. Hierbij zal tevens worden gekeken welke maatregelen er reeds bestaan, al dan niet als gevolg van de ramp in Fukushima, en of er wellicht nog nieuwe maatregelen bij zullen komen.

Als buitenstaanders het beleidsplan en het risicoprofiel van de veiligheidsregio inzien, wordt alleen duidelijk dat er meer te vinden is in het Nationaal plan kernongevallenbestrijding. Van de andere kant is het niet vreemd dat er weinig te vinden is over Tihange in de documenten van de veiligheidsregio. De veiligheidsregio heeft namelijk niet de uiteindelijke verantwoordelijkheid, want deze ligt bij de nationale overheid. Het wordt dan ook meteen duidelijk dat de veiligheidsregio zich in eerste instantie niet echt concreet bezig heeft gehouden met het veiligheidsbeleid voor Tihange. De nationale overheid was verantwoordelijk en er werden nauwelijks taken gedelegeerd naar de veiligheidsregio Zuid-Limburg, het regionale niveau. Er werd van tevoren dus nauwelijks ingespeeld op *multi-level governance*, hoewel bovenstaand reeds is gebleken dat hier later wel verandering in is gekomen. Op het moment dat er nog nauwelijks taken worden gedelegeerd naar het regionale niveau zou de nationale overheid dus zelf duidelijk veiligheidsbeleid moeten hebben voor Tihange.

In het nationaal plan is duidelijke informatie te vinden over veiligheidsmaatregelen met betrekking tot de kerncentrale van Tihange. De reactoren van Tihange hebben een vermogen dat te vergelijken is met het vermogen van de centrale van Doel en deze reactoren liggen 40 kilometer van

de Nederlandse grens. Hieruit volgt: “op basis van Nederlandse beleidsuitgangspunten betekend dit dat zowel de maatregel- als de organisatiezone zich beperkt tot Belgische grondgebied” (Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2011). Met andere woorden, er hoeven in principe geen veiligheidsmaatregelen te worden genomen in Zuid-Limburg met betrekking tot de kerncentrale van Tihange, omdat deze ver genoeg van de Nederlandse grens ligt. Aangezien er nauwelijks sprake was van *multi-level governance*, was er alleen sprake van een algemeen nationaal beleid, in de vorm van de Nederlandse beleidsuitgangspunten. De kerncentrale van Tihange viel hier niet onder.

Uit de documenten van de veiligheidsregio en het nationaal plan blijkt duidelijk dat de kans op een nucleair incident dan wel klein mag zijn, maar als er wat zou gebeuren dat de gevolgen dan catastrofaal kunnen zijn. Als verder blijkt dat er volgens Nederlandse uitgangspunten geen veiligheidsmaatregelen nodig zijn, dan is het logische gevolg dat er partijen op de voorgrond treden die kritiek uiten op het veiligheidsbeleid. Voor deze partijen werkt de ramp bij Fukushima als *shock event*. In Japan zijn er tot 80 kilometer van de rampplek veiligheidsmaatregelen genomen (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013), terwijl Nederland geen veiligheidsmaatregelen nodig acht omdat Tihange 40 kilometer van de Nederlandse grens af ligt. Dit is voor kritische partijen natuurlijk onacceptabel en daarom hebben zij felle kritiek geuit met betrekking tot het veiligheidsbeleid.

Wanneer critici constateren dat er zelfs in het nationaal plan kernongevallenbestrijding geen adequaat veiligheidsbeleid bestaat voor de kerncentrale van Tihange, dan treden zij op de voorgrond en kunnen ze de ramp in Japan als argument gebruiken dat er wel degelijk maatregelen nodig zijn. Critici willen dat er meer aandacht wordt besteedt aan het probleem, dat de overheid bewuster wordt en dat er oplossingen voor handen zijn. Als aan deze drie voorwaarden voldaan is dan opent zich een beleidsvenster, zoals beschreven in het theoretisch kader. Dan ontstaat er de ruimte om nieuw beleid te vormen en die ruimte moet volgens de critici benut worden.

Het wordt wederom duidelijk dat het erg belangrijk is om meer in te spelen op *multi-level governance*. Het feit dat Tihange buiten de Nederlandse nationale beleidsuitgangspunten valt en dat er dus geen directe maatregelen nodig zijn kan op veel kritiek rekenen. Een deel van de verantwoordelijkheid voor het veiligheidsbeleid zou gedelegeerd kunnen worden naar de veiligheidsregio Zuid-Limburg. Dan zouden er Zuid-limburgse uitgangspunten opgesteld kunnen worden, zodat er wel maatregelzonerings zouden komen voor Tihange. Echter, zo lang de nationale overheid zelf de volle verantwoordelijkheid neemt, blijkt er dus geen duidelijke voorbereiding te zijn voor Zuid-Limburg, mocht zich een incident voordoen bij de kerncentrale van Tihange.

4.3.1 Kritiek

Als er geen adequate voorbereiding is en als er niet serieus met het probleem wordt omgegaan, dan voelen kritische partijen zich geroepen om hier wat aan te doen. Door goed gefundeerde kritiek te uiten kan er worden getracht om het bestaande beeld te veranderen, om te zorgen voor meer bewustzijn in de politiek en om te zorgen dat er naar nieuwe oplossingen wordt gezocht. Met andere woorden, om een beleidsvenster te openen (Hoogerwerf & Herweijer, 2008) zodat er ruimte ontstaat om nieuwe beleid te ontwikkelen. Het ultieme doel van de critici is de sluiting van de kerncentrale van Tihange. Dit is echter een beslissing van de Belgische federale overheid, waardoor Nederland hier niets over te zeggen heeft. Mede hierdoor is het van belang dat er adequaat veiligheidsbeleid bestaat.

Er zijn enkele punten van kritiek aan het licht gekomen in het gesprek met de heer Krabbendam. Een eerste punt van kritiek betreft de jodiumpillen. De heer Krabbendam geeft aan dat hij blij is met de decentrale opslag van jodiumpillen in Stein, maar geeft daarbij de kanttekening dat jodiumpillen alleen bij lange na niet voldoende zijn. “Het is ook maar een lapmiddel. Het is echt maar een lapmiddel”, aldus de heer Krabbendam (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). Hij gaf daarbij ook aan dat dit relatief makkelijk te regelen was voor de heer Hoes. Om de heer Krabbendam te citeren: “Dat is voor hem het meest makkelijk om te regelen” (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). Jodiumpillen zijn er ook niet voor elke leeftijdsgroep. Sommige leeftijdsgroepen hebben er helemaal niets aan. Daarnaast heeft GroenLinks een grootschalige grensoverschrijdende rampenoefening geopperd. Het resultaat is een bestuurlijke grensoverschrijdende rampenoefening. Dat is niet precies wat GroenLinks wou, aangezien zij liever hadden gezien dat ook alle hulpdiensten er bij betrokken zouden zijn. GroenLinks zou dus willen zien dat het nog grootschaliger aangepakt zou worden, zodat alle betrokken actoren precies weten wat er moet gebeuren als zich een incident voordoet bij Tihange. Als de rampenoefening grootster aangepakt zou worden, dan ontstaat voor buitenstaanders ook gauw het idee dat er serieuzer met het probleem mee wordt omgegaan.

Een ander punt van kritiek betreft de maatregelzoning. In het Nationaal Plan Kernongevallenbestrijding zijn er wel maatregelzones opgenomen voor de kerncentrales van Doel, Borssele, Emsland en Mol, maar niet voor Tihange. Dit blijkt duidelijk uit Tabel 1 op de volgende pagina.

Tabel 1

Maatregelzones (Bron: Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2011)

	Borssele	Doel	Emsland	Mol	Tihange
Afstand tot NL grens	-	3 km	20 km	14 km	40 km
Evacuatie	5 km	4 km	5 km	-	-
Schuilen	20 km	40 km	50 km	-	-
Jodiumprofylaxe	10 km	20 km	25 km	-	-

Als er iets zou gebeuren bij Tihange, dan zou er niets geregeld zijn als het gaat om schuilen, evacueren en jodumpillen. Dit is duidelijk terug te vinden in de kritiek, namelijk dat Zuid-Limburg geen notie zou hebben hoe te handelen als zich een incident voor zou doen bij Tihange. Een juiste maatregelzoning is erg belangrijk. Als er wordt gekeken naar de ramp bij Fukushima, dan is gebleken dat daar tot 80 kilometer van de rampplek maatregelen noodzakelijk zijn geweest. “Dit mag dan wel afhankelijk zijn van de weersomstandigheden, maar er zal wel rekening mee moeten worden gehouden”, aldus de heer Krabbendam (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). Het voorgaande geeft duidelijk weer welke maatregelen critici willen zien. Dit is tevens een van de deelvragen. Twee belangrijke gewenste maatregelen die naar voren komen zijn een duidelijke maatregelzoning voor Tihange en een grootschalige grensoverschrijdende rampoefening.

Zo lang er wordt uitgegaan van nationale uitgangspunten zullen er ook geen maatregelzoneringen komen voor Tihange. Dit zou wel het geval zijn als de veiligheidsregio Zuid-Limburg een deel van de verantwoordelijkheid zou krijgen en specifiek beleid voor Zuid-Limburg zou kunnen vormen. Dit kan alleen als er een deel van de verantwoordelijkheid voor kernincidenten wordt gedelegeerd naar het regionale niveau. Dan kan de veiligheidsregio concreet beleid gaan vormen voor Tihange.

De ramp bij Fukushima heeft er niet toe geleid dat de heer Krabbendam anders is gaan denken over de veiligheidsmaatregelen. Hij was destijds nog geen Statenlid, anders zou hij het onderwerp wellicht al eerder opgepakt hebben. “Ik denk dat als ik eerder Statenlid was geweest, dat ik er wel eerder mee begonnen was”, aldus de heer Krabbendam (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). Volgens hem zijn burgers wel anders gaan denken over het probleem, in de zin dat ze weer bewust raken van de risico’s van kerncentrales. Dit is weer een goede ontwikkeling voor de critici. Om de woorden van de heer Krabbendam te citeren: “Het is wel zo, dat je gemakkelijker de publieke opinie meekrijgt” (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). De politiek zou volgens hem voortdurend met het onderwerp bezig moeten zijn, ongeacht of zich een *shock event* voordoet.

4.3.2 Beleidsvorming binnen de Veiligheidsregio

De Veiligheidsregio weet ook dat er in het Nationaal Plan Kernongevallenbestrijding geen maatregelzoningering bestaat voor de kerncentrale van Tihange. In dit plan staat ook genoemd dat er geen specifieke maatregelen nodig zijn, gebaseerd op de ligging van de kerncentrale op 40 kilometer van de Nederlandse grens. Gebaseerd op deze ligging is Zuid-Limburg geen zogenoemde A-regio. De op nationaal niveau vastgestelde maatregelzones vallen buiten het Nederlandse grondgebied. De heer Te Winkel geeft hierbij aan: “Dus Limburg hoeft in principe, Zuid-Limburg hoeft in principe niet voorbereid te zijn zoals anderen” (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). Aanvullend hierop geeft het document over geleerde lessen van Fukushima aan, dat een plan niet per se tot in alle details uitgewerkt hoeft te zijn, aangezien het in de praktijk vaak ook anders gaat. Er is een generieke aanpak nodig, “zoveel mogelijk gelijkend op dagelijkse routines” (Centrum kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio’s, 2013).

Er wordt toegegeven dat GroenLinks en de heer Krabbendam het probleem wat betreft de zoningering heeft doen aanwakken. De Veiligheidsregio heeft als reactie hierop vragen ingediend bij de nationale overheid, omdat zij ook niet wisten hoe het precies in elkaar zat. Het feit dat veiligheidsregio dit niet goed wist, geeft aan dat er op regionaal niveau in eerste instantie nauwelijks concreet beleid werd gevoerd met betrekking tot Tihange. Dit maakt wederom duidelijk dat de nationale overheid in eerste instantie de volle verantwoordelijkheid had en dat er nauwelijks werd ingespeeld op *multi-level governance*. Het werd duidelijk dat aan de hand van de nationale maatregelzoningering geen specifieke maatregelen nodig waren. Hierbij wordt wellicht onderschat wat de gevolgen van een nucleaire ramp kunnen zijn. De kans dat er iets gebeurt in Tihange is erg onwaarschijnlijk, maar als er toch iets gebeurt, dan kan de impact catastrofaal zijn (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013).

De veiligheidsregio heeft de kritiek dan ook serieus genomen en is hiermee aan de slag gegaan. Zoals eerder vermeld is vervolgens een deel van de verantwoordelijkheid vanuit de nationale overheid gedelegeerd naar de veiligheidsregio Zuid-Limburg. Hier is dus ook het besef ontstaan dat er meer sprake moet zijn van *multi-level governance*. Er wordt, in tegenstelling tot eerst, nu niet meer alleen op nationaal niveau gewerkt aan het veiligheidsbeleid, maar ook op regionaal niveau is men er nu concreet mee bezig. De veiligheidsregio is beter bekend met allerlei factoren die moeten worden meegenomen in Zuid-Limburg en kan dus effectiever beleid creëren. Zo is er dus niet meer alleen sprake van één algemeen nationaal veiligheidsbeleid, maar ook van een specifiek veiligheidsbeleid voor Zuid-Limburg.

Er is onder andere gebruik gemaakt van het document, , “*Fukushima*’. *Lessen voor medewerkers en besturen van de hulpverlenende diensten*”. Dit document is opgesteld naar aanleiding van de ramp in Fukushima. In dit rapport wordt onder andere aandacht besteed aan

enkele aspecten die binnen deze thesis worden onderzocht. Zo wordt er onder andere stilgestaan bij de voorbereiding (beleid) en de communicatie (openheid).

Als het gaat om de voorbereiding dan wordt er als eerste aangegeven dat het de vraag is of Nederland voldoende is voorbereid op een eventueel nucleair incident (Centrum kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio's, 2013). Er zijn wel enkele plannen ontwikkeld op Rijksniveau, hoewel duidelijk is geworden dat dit niet geldt voor Tihange, maar de voorbereiding gaat in hoge mate aan de regio's voorbij. Dit maakt duidelijk dat er in eerste instantie nog te weinig is ingespeeld op *multi-level governance*. Dit is echter te verklaren door het feit dat er het idee heerst dat het Nederland toch niet overkomt. De voorbereiding op kernongevallen heeft dan ook geen prioriteit (Centrum kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio's, 2013). Zo lang deze gedachte bestaat, wordt er niet serieus met het probleem omgegaan en zal er geen concreet beleid gevormd worden voor Tihange.

Een belangrijk onderdeel van het document is dat er aanbevelingen worden gedaan met betrekking tot kernincidenten. Een eerste aanbeveling is dat er voldoende kennis moet worden genomen van de responsorganisatie en dat deze vertaald moet worden naar de eigen regionale plannen. Dat wil dus zeggen dat er niet meer puur en alleen op nationaal niveau gewerkt wordt, maar ook op regionaal en/of lokaal niveau. Met andere woorden, er moet sprake zijn van *multi-level governance*. Het is bovenstaand al duidelijk geworden dat hier nu ook sprake van is en dat er nu een duidelijke taak ligt voor de veiligheidsregio Zuid-Limburg, namelijk het zorgen voor een goede voorbereiding met betrekking tot Tihange. Ten tweede moet worden getracht om de planvorming voor kernongevallen zoveel mogelijk aan te laten sluiten op de reguliere rampenbestrijding, met daarbij ruimte voor improvisatie (Centrum kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio's, 2013). Het beleid hoeft dus niet tot in details uitgewerkt te worden, maar het moet aansluiten bij reeds bestaand beleid. Als het aansluit op bestaand beleid, dan kan er gewerkt worden op basis van routine, wat de kans op fouten aanzienlijk vermindert.

Een derde aanbeveling heeft te maken met de drie directe maatregelen, namelijk jodumpillen, schuilen en evacueren. Deze maatregelen zijn op de tekentafel bedacht, zonder rekening te houden met allerlei plaatselijke factoren, die overal verschillend kunnen zijn. Er moet dus aan een aantal voorwaarden voldaan worden, willen de maatregelen goed uitvoerbaar zijn. Om dit te bewerkstelligen moet er een duidelijk operationeel plan zijn, opdat het in de praktijk uitvoerbaar is. De aanbeveling luidt dan ook dat de beschermende maatregelen vanuit een operationele invalshoek geanalyseerd moeten worden om goed uitvoerbaar te zijn in de praktijk (Centrum kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio's, 2013). Om deze plannen goed uitvoerbaar te maken, dient er rekening te worden gehouden met regionale factoren. Hierbij is te denken aan de regionale verkeersinfrastructuur. De veiligheidsregio is bijvoorbeeld beter bekend met allerlei drukke en

minder drukke verkeersknooppunten en kan hiermee beter rekening houden als er bijvoorbeeld geëvacueerd zou moeten worden. Zo kan de veiligheidsregio er voor zorgen dat er zo snel mogelijk geëvacueerd kan worden. Daarom is het belangrijk dat dit wordt gedaan door de veiligheidsregio en niet door de nationale overheid. De veiligheidsregio is veel beter op de hoogte van de regionale factoren en kan hier beter op inspelen. *Multi-level governance* is in deze dus erg belangrijk, aangezien er regionaal beleid gemaakt moet worden. Dit kan vanzelfsprekend beter worden gedaan door de veiligheidsregio zelf, aangezien deze beter bekend is met de regionale factoren.

Zoals eerder aangegeven heeft de veiligheidsregio de kritiek serieus genomen. Daarnaast is ze aan de slag gegaan met het document over Fukushima. Op dat moment is er dus sprake van politieke steun voor het feit dat er op regionaal niveau beleid gevormd moet worden, het bewustzijn voor het probleem is hoog vanwege de ramp in Fukushima en alle daaropvolgende kritiek en er zijn nieuwe oplossingen voorhanden, gebruikmakende van de aanbevelingen uit het document over Fukushima. Hierdoor opende zich een beleidsvenster en kon er actief beleid gevormd worden. De veiligheidsregio heeft dat moment aangegrepen om nieuw beleid te vormen en is in deze de *policy entrepreneur*, zoals beschreven is in het theoretisch kader (Hoogerwerf & Herweijer, 2008).

Dit heeft geleid tot de multidisciplinaire informatiekaart dreiging kernincidenten. Ondanks het feit dus dat kernincidenten de verantwoordelijkheid zijn van de nationale overheid, heeft de veiligheidsregio Zuid-Limburg deze informatiekaart samengesteld. Deze ontwikkeling geeft wederom duidelijk weer dat er sprake is van *multi-level governance* en dat de verantwoordelijkheid voor het veiligheidsbeleid deels is verschoven naar de veiligheidsregio. Hieruit wordt duidelijk dat er niet meer alleen op nationaal niveau gewerkt wordt, maar ook op regionaal niveau. Dit was tevens een van de aanbevelingen uit het document over Fukushima.

De multidisciplinaire informatiekaart geeft onder andere informatie over de maatregelzoning. In het Nationaal Responsplan zijn geen maatregelzones vastgelegd voor de kerncentrale van Tihange, wat een belangrijke reden is geweest voor felle kritiek. De veiligheidsregio Zuid-Limburg heeft deze kritiek opgepakt en heeft er voor gezorgd dat er specifieke maatregelzones zijn voor Zuid-Limburg wat betreft schuilen en jodiepillen, voor meer dan 40 kilometer rondom de kerncentrale (Veiligheidsregio Zuid-Limburg, 2013). In Japan zijn er tot 80 kilometer van de ramp plek maatregelen nodig geweest, dus waarom zou dit in Zuid-Limburg niet het geval moeten zijn. De jodiepillen zijn reeds decentraal opgeslagen in Zuid-Limburg.

Wat betreft de zoning is er meer grondig beleid gevoerd door de Veiligheidsregio. De Veiligheidsregio heeft vragen ingediend of de zoning nog verder uitgebreid zou kunnen worden. Een nucleaire wolk houdt immers geen rekening met landsgrenzen. Deze constatering wordt erkend door zowel de Veiligheidsregio als door de heer Krabbendam (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013; Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). Er is geopperd

voor een zonering van wel 50 tot 80 kilometer. De minister wil hier vooralsnog echter niet in meegaan, maar hij wil wel verder kijken voor een stuk harmonisering van de zoneringen tussen Nederland, België en Duitsland. Hiervoor zal *multi-level governance* nodig zijn op Euregionale schaal. Nederland, België en Duitsland hebben elk hun eigen belangen en zullen tot een consensus moeten komen als het gaat om de maatregelzoneringen.

Een van de aanbevelingen uit het document over Fukushima is dat er een duidelijk operationeel plan moet bestaan met betrekking tot de veiligheidsmaatregelen. Hierbij moeten verschillende aspecten duidelijk zijn, namelijk hoe de alarmering verloopt, het moet duidelijk zijn wie er leidinggevende rollen hebben, het moet duidelijk zijn hoe er gecoördineerd wordt, het moet duidelijk zijn hoe de informatiemanagement verder verloopt en naarmate de ernst en de reikwijdte van de ramp moet het duidelijk zijn welke partijen er allemaal in actie moeten komen. Als dit allemaal duidelijk is, is er een goede basis om adequaat te reageren bij een ramp. Melding en alarmering, de leiding en coördinatie, het informatiemanagement en de op- en afschaling zijn de vier basisvereisten van crisismanagement. Deze vier basisvereisten heeft de veiligheidsregio prima op orde (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). Deze zaken staan namelijk allemaal duidelijk vermeld op de multidisciplinaire projectkaart.

Het is van belang dat er duidelijkheid bestaat over wie er wanneer en hoe in moet grijpen na een ramp. Hiervoor dient de GRIP-structuur, de Gecoördineerde Regionale IncidentenbestrijdingsProcedure. Deze GRIP-structuur is weergegeven in Tabel 2 op de volgende pagina. De GRIP-structuur is tevens een onderdeel van de multidisciplinaire informatiekaart. Uit de tabel wordt duidelijk dat er verschillende teams op moeten treden, afhankelijk van de reikwijdte van het incident.

Tabel 2

GRIP-Structuur (Bron: Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013).

Fase			Reikwijdte van het incident
GRIP 1	CoPi	Commando Plaats Incident	Bronbestrijding. Incident van beperkte afmetingen. Afstemming tussen de verschillende disciplines nodig.
GRIP 2	ROT	Regionaal Operationeel Team	Bron- en effectbestrijding. Incident met duidelijke uitstraling naar de omgeving.
GRIP 3	GBT	Gemeentelijk Beleidsteam	Bedreiging van het welzijn van (grote groepen van) de bevolking binnen één gemeente.
GRIP 4	RBT	Regionaal Beleidsteam	Gemeentegrensoverschrijdend en/of dreiging van uitbreiding en/of mogelijk schaarste aan primaire levensbehoeften of andere zaken.
GRIP 5			Meerdere regio's.
GRIP Rijk			Behoeftte aan sturing door het Rijk in situaties waarin de nationale veiligheid in het geding is of kan zijn. Bijvoorbeeld bij een kernincident.

Een van de deelvragen had te maken met de veiligheidsmaatregelen die aanwezig zijn als zich een kernramp voor zou doen. Uit het voorgaande komen enkele duidelijke maatregelen naar voren. Zo zijn er reeds jodium pillen aanwezig in Zuid-Limburg en is de maatregelzonerings voor schuilen vergroot. Ook staat er een bestuurlijke grensoverschrijdende rampenoefening op de planning. Verder lijkt er sprake te zijn van een grondige voorbereiding, als we kijken naar de uitgebreide multidisciplinaire informatiekaart en de GRIP-structuur.

Binnen de beleidsvorming zijn tevens duidelijk de invloeden van Fukushima te herkennen. Enkele aanbevelingen uit het rapport van Fukushima zijn meegenomen in het beleid met betrekking tot Tihange. De multidisciplinaire informatiekaart is voor een deel het resultaat van deze aanbevelingen. Er is een duidelijk operationeel plan aanwezig en de maatregelzonerings zijn enigszins uitgebreid. Misschien wel de meest belangrijke ontwikkeling is dat er nu meer wordt ingespeeld op *multi-level governance*. Ondanks dat kernincidenten uiteindelijk de verantwoordelijkheid zijn van de nationale overheid, is de veiligheidsregio Zuid-Limburg actief aan de slag gegaan om zelf meer verantwoordelijkheid te krijgen en zich meer kan bezighouden met de beleidsvorming. Dit heeft ertoe geleid dat er niet meer alleen een algemeen nationaal veiligheidsbeleid met betrekking tot Tihange bestaat, maar ook specifiek veiligheidsbeleid voor Tihange, voor Zuid-Limburg.

4.4 Openheid

Een derde factor die onderzocht is betreft de openheid. Zoals eerder genoemd bestaan er twee duidelijk gepolariseerde partijen als het gaat om kernenergie. Belangrijk hierbij is dat mensen die goed geïnformeerd zijn vaak positiever tegenover kernenergie staan (Dekker et al, 2011). Ook O'Connor & Van den Hove (2001) geven aan dat er duidelijkheid moet zijn omtrent de feiten aangaande een nucleaire ramp. Door gebrek aan duidelijkheid is de publieke opinie zorgelijker geworden. Als er dus voldoende mate van transparantie is vanuit de overheid naar de bevolking en als de bevolking weet waar ze aan toe is, dan kan dit leiden tot een positiever beeld ten opzichte van kernenergie. Kortom, communicatie en participatie zijn belangrijke aspecten binnen de beleidsvorming.

In Zuid-Limburg lijkt er weinig sprake te zijn van openheid naar de bevolking. Dit leidt tot een grote onwetendheid onder de bevolking over alle maatregelen die genomen zullen worden als zich een nucleaire ramp zou voordoen. Als gevolg van deze onwetendheid komt de bevolking in opstand. In principe vraagt de Zuid-Limburgse bevolking niet veel. De bevolking wil namelijk vooral duidelijkheid zien, duidelijkheid wat betreft de kerncentrale van Tihange en duidelijkheid wat betreft maatregelen die zullen worden genomen als zich een nucleaire ramp voor zou doen. Op de site van de Veiligheidsregio Zuid-Limburg werd in eerste instantie slechts in geringe mate bericht gegeven over de veiligheidsmaatregelen en de ontwikkelingen betreffende Tihange. Zowel de critici als de overheid en de beleidsmakers is gevraagd naar de mate van openheid en communicatie en hun mening hierover.

4.4.1 Kritiek

In het gesprek met de heer Krabbendam werden enkele punten van kritiek duidelijk. Ten eerste gaat het om de mate van participatie. De critici, waaronder Gert-Jan Krabbendam, worden door de geëigende kanalen enkel geïnformeerd over de gang en stand van zaken. "Op het moment dat er nieuws te melden valt dan komt er een mondelinge melding, of een schriftelijke, uh, melding van de gouverneur, die portefeuillehouder is", aldus de heer Krabbendam (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). De heer Krabbendam zou liever een hogere mate van participatie zien, maar dat is volgens hem niet mogelijk aangezien de Veiligheidsregio geen democratisch orgaan is (Krabbendam, Persoonlijke communicatie, 29 april 2013). De heer Krabbendam heeft er wel om gevraagd om inspraak te hebben in de beleidsvorming, maar er is besloten dat dit niet mogelijk is. Zo rest de taak om het bewustzijn aan te blijven wakkeren en op die manier invloed proberen uit te oefenen op het beleid.

Ook burgers zijn belanghebbenden binnen de kwestie Tihange. Volgens de heer Krabbendam zijn burgers echter niet goed op de hoogte van wat ze moeten doen, als zich een kernramp voor zou

doen. Burgers hebben verder ook geen inspraak in het beleid. Wat burgers wel kunnen doen en wat tevens is gebeurd, is het verzamelen van handtekeningen. Er is een petitie getekend door ongeveer 11.000 mensen, tegen de kerncentrale van Tihange (Maastricht actueel, 2013). Dit is natuurlijk wel een duidelijk signaal vanuit de bevolking. Er waren 1500 mensen aanwezig bij de demonstratie begin dit jaar, wat ook een duidelijk signaal is. Mensen hebben een bepaalde angst en willen zien dat er iets gebeurt. Deze angst kan wellicht worden weggenomen als het duidelijk is dat er adequaat veiligheidsbeleid bestaat voor Tihange. Zo lang dit niet duidelijk is, weten burgers ook niet goed waar ze aan toe zijn. Hierbij kan nogmaals gewezen worden op het feit dat goed geïnformeerde personen vaak minder negatief tegenover kerncentrales staan (Dekker, De Goede & Van der Pligt, 2011.)

Een hogere mate van participatie zou een goede ontwikkeling kunnen zijn. Burgers hebben namelijk enorm veel belang bij het veiligheidsbeleid, aangezien het veiligheidsbeleid uiteindelijk betrekking heeft op de burger. Voor burgers kan participatie een doel zijn om hun belangen te realiseren (Jager-Vreugdenhil, 2011). Voor bestuurders kan een hogere mate van burgerparticipatie ook goed uitwerken. Het kan namelijk leiden tot draagvlak voor ideeën of legitimatie van besluitvorming (Jager-Vreugdenhil, 2011). Een hoger niveau op de participatieladder zou dus zowel voor de burger als voor de bestuurder positief uit kunnen pakken.

4.3.2 De Veiligheidsregio en openheid

Als het gaat om communicatie, dan wordt er in het document over Fukushima aangegeven dat dit erg belangrijk is, al helemaal als het gaat om een onzichtbare dreiging (Centrum kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio's, 2013). Een kernramp ziet men niet aankomen. Het is daarom van essentieel belang dat er een goede communicatie is, zodat men abrupt op kan treden als er wat gebeurt. Daarnaast zijn risico- en crisiscommunicatie essentieel voor het vertrouwen in de overheid en voor het versterken van de zelfredzaamheid van burgers, hulpverleners en lagere overheden (Centrum kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio's, 2013). Er moet richting burgers, hulpverleners en lagere overheden duidelijk gecommuniceerd worden over welke risico's een kerncentrale met zich meebrengt en wat er moet gebeuren als zich daadwerkelijk een ramp voor zou doen. Zelfredzaamheid is hierbij erg belangrijk. Burgers moeten bijvoorbeeld niet alleen maar afhankelijk zijn van hulpdiensten, aangezien hulpdiensten niet op alle plekken tegelijk kunnen zijn. Zo lang er geen hulpdiensten aanwezig zijn, moeten burgers in staat zijn om zichzelf in veiligheid te brengen. Een belangrijke aanbeveling luidt dan ook dat de zelfredzaamheid en het improvisatievermogen van de burgers, de hulpverleners en het lokaal bestuur bevorderd moet worden (Centrum kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio's, 2013).

Wat betreft communicatie wordt er ook een tweede belangrijke aanbeveling gedaan. Door goede communicatie moet vooraf duidelijk zijn hoe er gehandeld dient te worden bij een nucleair

incident. Dit geldt ook voor burgers. Nogmaals, burgers zijn met name in de beginfase van een ramp veelal op zichzelf aangewezen. Er wordt dan ook aanbevolen om burgers te betrekken bij de planvorming en om risicocommunicatie op te richten gericht op de zelfredzaamheid van burgers (Centrum kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio's, 2013). Als we terugdenken aan de participatieladder, beschreven in het theoretisch kader, dan zien we dat er verschillende niveaus van participatie zijn. Uit bovenstaand verhaal wordt duidelijk dat burgers tot nu toe alleen informatie hebben kunnen vinden via de veiligheidsregio en de nationale overheid. Er wordt echter aanbevolen om burgers te betrekken in de planvorming. Dan moet er dus sprake zijn van participatie op een hoger niveau. Wanneer burgers beter betrokken worden bij het beleid en zelf beter zijn voorbereid op een mogelijk ramp, dan neemt de onvrede over het beleid wellicht af. Bovendien kan, zoals bovenstaand beschreven is, er ook meer draagvlak ontstaan voor ideeën en meer legitimatie voor besluitvorming (Jager-Vreugdehil, 2011).

De Veiligheidsregio erkent dat er een fout is gemaakt als het gaat om de communicatie naar buiten. De Veiligheidsregio heeft een website waarop allerlei informatie te vinden is over kernincidenten. Deze informatie was voorheen echter niet te vinden op de website. De heer Te Winkel erkent dit: "Wij hadden richting burgers meer kunnen laten zien" (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). Voor burgers was dus niet te vinden wat er allemaal zou gebeuren als zich een ramp voor zou doen bij Tihange. Dit was een kwestie van slechte openheid richting de burger, maar inmiddels is dit dus aangepast. Nu kan de burger wel duidelijk geïnformeerd worden als er bepaalde acties zijn ondernomen of ondernomen zullen gaan worden. Verder kunnen het informatiemanagement en de crisiscommunicatie nog verder ontwikkeld worden. "Daar kunnen nog enkele slagen gemaakt worden", aldus de heer Vullers (Wolfs et al., Persoonlijke communicatie, 17 mei 2013). Van verschillende betrokken actoren, zoals de Provincie, Rijkswaterstaat en Defensie, is wekelijks een afvaardiging aanwezig bij de Veiligheidsregio om allerlei zaken te bespreken. Intern lijkt de communicatie dus prima te verlopen. Binnen dit onderzoek gaat het echter vooral om de externe communicatie en participatie. Op dit gebied is nog veel winst te behalen, wat het probleem ten goede zou kunnen komen.

De ramp bij Fukushima heeft er toe geleid dat het bewustzijn van verschillende actoren is toegenomen. Hierdoor is doorgedrongen dat ook Zuid-Limburg getroffen kan worden door een nucleair incident. Dit heeft er toe geleid dat critici op de voorgrond treden. Zo lang er zich geen ramp voordoet, blijven actoren enigszins op de achtergrond. Dit is, zoals inmiddels duidelijk mag zijn, een van de belangrijke principes van een *shock event*. Naast het feit dat critici op de voorgrond treden, zouden zij ook graag meer betrokken worden bij het beleid, maar dit lijkt vooralsnog niet mogelijk. Ondanks de aanbevelingen uit het rapport over Fukushima om externe partijen meer te betrekken bij het beleid, wordt hier nog te weinig mee gedaan. In die zin blijkt de ramp in Fukushima niet of

nauwelijks invloed te hebben op het aspect openheid. Als er met betrekking tot Tihange meer zou worden gedaan met de aanbevelingen wat betreft communicatie en participatie, zou dit kunnen worden gezien als invloed van de ramp in Japan op de openheid in Zuid-Limburg.

Als we kijken naar de deelvraag, betreffende de openheid tussen de overheid en de critici en de burgers, dan lijkt dit een punt waar nog enkele stappen te maken zijn. De communicatie van de veiligheidsregio naar externe partijen is niet altijd even goed geweest en critici en burgers worden relatief weinig bij het beleid betrokken. Vooral de critici, zoals de heer Gert-Jan Krabbendam, geven aan dat ze wel in hogere mate bij het beleid betrokken zouden willen zijn, maar tot nu toe is hier nog weinig sprake van. Mening en ideeën van critici zouden wellicht toegevoegde waarde kunnen hebben voor het beleid. Daarnaast zou een hogere mate van participatie kunnen leiden tot meer draagvlak voor het beleid en meer legitimatie voor de besluitvorming.

5. Conclusie en aanbevelingen

Binnen dit onderzoek stonden er twee vragen centraal. De eerste deelvraag luidde: *“In hoeverre is er sprake van invloed van de kernramp in Fukushima op zowel de overheid en de beleidsmakers als op de critici als het gaat om het veiligheidsbeleid en het denken over de veiligheidsmaatregelen?”* Ter beantwoording van deze vraag kan er ook worden gekeken naar de bijbehorende deelvraag, namelijk: *“In hoeverre zijn er concrete veranderingen opgetreden als gevolg van de ramp in Fukushima, als het gaat om de veiligheidsmaatregelen in Zuid-Limburg?”* Voor de critici geldt dat er niet zozeer iets veranderd is. Een belangrijk verschil is dat er vlak na de nucleaire ramp van Fukushima algemeen gezien meer bewustzijn is ontstaan. De toename van het bewustzijn was een aangrijppunt om zelf actief beleid te gaan voeren tegen Tihange enerzijds en voor de komst van beter veiligheidsbeleid anderzijds. Dit zou echter niet nodig moeten zijn, omdat de politiek er voortdurend mee bezig zou moeten zijn. Aangezien dit niet altijd het geval is, proberen critici om het bewustzijn onder de overheid en de beleidsmakers zo hoog mogelijk te maken. Dit hoge bewustzijn is namelijk een van de factoren die nodig zijn om een beleidsvenster te openen en daarmee de ruimte om nieuw en duidelijk veiligheidsbeleid te vormen. En dat is precies wat critici willen.

Ook voor de Veiligheidsregio zijn duidelijk invloeden te herkennen van de nucleaire ramp in Fukushima op het eigen beleid. Voor de ramp in Fukushima was de Veiligheidsregio nauwelijks bezig met veiligheidsbeleid voor Tihange. Nucleaire rampen waren toen nog een zaak van de nationale overheid. De ramp in Japan heeft er toe geleid dat de Veiligheidsregio duidelijk is geweest op de veiligheidsrisico's en dat het veiligheidsbeleid nu niet meer alleen een zaak is van de nationale overheid, maar ook van de regionale overheden. Een kerncentrale neemt grote risico's met zich mee en duidelijke veiligheidsmaatregelen zijn daarom noodzakelijk. Er is door de Veiligheidsregio gebruik gemaakt van het rapport, *“Fukushima'. Lessen voor medewerkers en besturen van hulpverlenende diensten.”* Allerlei lessen die geleerd zijn van de ramp bij Fukushima, worden toegepast in het beleid van de Veiligheidsregio.

Enkele belangrijke beleidsmatige veranderingen zijn het feit dat een deel van de verantwoordelijkheid vanuit de Nationale overheid gedelegeerd is naar de veiligheidsregio. Er wordt nu dus meer ingespeeld op *multi-level governance* dan voorheen. Daarnaast heeft de veiligheidsregio maatregelzones voor jodiumprofylaxe en schuilen ingevoerd, aangezien die voor Tihange nog niet bestonden. Op basis van Nederlandse normen vond de Nationale overheid maatregelzones voorheen niet nodig. Er bestaat nu specifiek veiligheidsbeleid voor Zuid-Limburg, met betrekking tot Tihange. Een andere belangrijke beleidsmatige aanpassing is dat er nu een volledig uitgewerkt operationeel plan bestaat voor de uitvoering van directe maatregelen. Dit was tevens een aanbeveling uit het rapport van Fukushima. Dit zijn enkele concrete beleidsmatige veranderingen die zijn opgetreden als gevolg van de ramp in Japan.

Deze beleidsmatige veranderingen zijn mogelijk geweest omdat zich een beleidsvenster heeft geopend. De ramp bij Fukushima heeft het bewustzijn aangewakkerd en de constante kritiek heeft dit bewustzijn hoog gehouden. Bovendien heeft de politiek ingezien dat er op regionaal niveau wellicht gericht beleid gevormd kon worden. Daarnaast creëerde de aanbevelingen uit het document over Fukushima mogelijkheden voor nieuwe oplossingen. Het hoge bewustzijn, de politieke wil en de mogelijke oplossingen hebben er samen voor gezorgd dat er een beleidsvenster is geopend. De veiligheidsregio heeft dit moment aangegrepen om als *policy entrepreneur* op te treden en om aan de slag te gaan met nieuwe beleidsvorming.

Om terug te komen bij de eerste hoofdvraag, kan er gesteld worden dat de ramp in Fukushima in een belangrijke mate invloed heeft gehad op het veiligheidsbeleid en op de manier van denken over de veiligheidsmaatregelen. Bovenstaande beleidsmatige veranderingen geven duidelijk weer wat de invloed is geweest, zo heeft de veiligheidsregio meer verantwoordelijkheid gekregen voor het beleid (*multi-level governance*) en dit heeft geleid tot nieuwe maatregelzonerings en een goed uitgewerkt operationeel plan. De manier van denken over de maatregelen is veranderd, in de zin dat men bewuster is gaan nadenken over het feit dat een ramp ook hier voor kan komen en dat heeft er toe geleid dat de veiligheidsregio zich er actiever mee is bezig gaan houden. Voor critici is de ramp in Japan een *trigger* geweest om het bewustzijn onder de overheid en de beleidsmakers flink te laten stijgen, zodat er in combinatie met andere factoren een beleidsvenster kon openen en daarmee de mogelijkheid om nieuw en duidelijker beleid te vormen.

De tweede vraag die centraal stond luidde: “*Wat is (zijn) de factor (factoren) die bijdragen aan de felle kritiek betreffende de veiligheidsmaatregelen voor een kernramp in Zuid-Limburg?*” Drie factoren zijn onderzocht binnen dit onderzoek, namelijk in hoeverre er serieus met het probleem wordt omgegaan, de beleidsmatige aspecten en de openheid. Deze drie factoren zijn tevens vertaald naar vier deelvragen.

De eerste deelvraag luidde: “*Hoe serieus gaat de overheid in Zuid-Limburg om met de dreiging van een potentiële ramp?*” Wat dit betreft geeft de heer Gert-Jan Krabbendam aan dat de heer Hoes het allemaal niet zo serieus zou nemen. Dit is echter puur en alleen gebaseerd op één openbaar optreden van de heer Hoes. Uit de resultaten is echter gebleken dat de heer Hoes en de veiligheidsregio er wel degelijk serieus mee omgaan. Verschillende zaken, zoals de distributie van jodumpillen zijn reeds geregeld. Daarnaast is de Veiligheidsregio als regionaal orgaan aan de slag gegaan met voorbereidingen, ondanks het feit dat kernincidenten in principe de verantwoordelijkheid zijn van de nationale overheid. Hier is dan ook duidelijk te zien dat er nu wordt ingespeeld op *multi-level governance*. Iets wat voorheen niet echt het geval was. De kritiek op het niet serieus omgaan met het probleem kan door de veiligheidsregio ook worden gezien als een *trigger* om juist te laten zien dat er wel degelijk serieus met het probleem wordt omgegaan. In die zin

is kritiek alleen maar goed.

De tweede deelvraag luidde: *“Welke veiligheidsmaatregelen zijn er aanwezig als zich een kernramp voor zou doen?”* Als het gaat om de beleidsaspecten, dan lijkt de Veiligheidsregio het momenteel goed op orde te hebben. Dit is echter niet altijd het geval geweest, de ramp in Fukushima en de geuite kritiek hebben hier zeker aan bijgedragen. Het moge reeds duidelijk zijn dat de veiligheidsregio werkt in opdracht van de Nationale Overheid, die de hoofdverantwoordelijke is als het gaat om kernincidenten. De Veiligheidsregio voert dus in principe de opdracht van de nationale overheid uit: zich voorbereiden op een potentieel nucleair incident. Met andere woorden, een deel van de verantwoordelijkheid is gedelegeerd naar regionaal niveau. Naast het algemeen nationaal plan bestaat er nu een specifiek plan voor Zuid-Limburg, waarin onder andere specifieke maatregelzonerings zijn opgenomen voor schuilen en voor jodiumpillen. Daarnaast is er een duidelijk uitgewerkt operationeel plan. Het is duidelijk welke actoren er wanneer in actie moeten komen, het is duidelijk wie de leiding heeft en hoe de coördinatie verloopt en het is duidelijk hoe het informatiemanagement verloopt. Deze zaken zijn allemaal opgenomen in de multidisciplinaire informatiekaart. Er staat tevens een grote bestuurlijk rampenoefening op de planning. Op die manier staat het beleid niet alleen op papier, maar kan het ook een keer in ‘werkelijkheid’ getest worden.

De derde deelvraag luidde: *“Welke veiligheidsmaatregelen zouden de critici graag willen zien?”* Bovenstaand is weergegeven welk veiligheidsbeleid er momenteel aanwezig is. Desondanks zijn er zaken die, aldus Gert-Jan Krabbendam, grootser aangepakt zouden moeten worden. Er zou bijvoorbeeld een grootschalige grensoverschrijdende rampenoefening moeten komen, in plaats van een bestuurlijke rampenoefening. Grootschalig in de zin dat er ook hulpdiensten bij betrokken zouden moeten worden. Bovendien zou er meer duidelijkheid moeten zijn over de maatregelzonerings. Het blijft namelijk onduidelijk, omdat er in het nationaal plan geen zonerings worden gehanteerd en in het regionale plan wel. Dit zou beter gecommuniceerd kunnen worden richting te burger. Daarnaast zouden de zonerings nog groter moeten, tot wel 80 kilometer van de rampplek. In Japan zijn er namelijk tot 80 kilometer van de rampplek maatregelen nodig geweest.

Het is wellicht niet zo zeer dat er compleet andere ideeën bestaan over de beleidsvorming, want zowel de overheid, de beleidsmakers en de critici hebben uiteindelijk hetzelfde doel, namelijk het verzekeren van de algemene veiligheid van burgers. Wel is het zo dat de aandacht voor een probleem afneemt, naarmate de tijd vordert. Het beleidsvenster dat zich heeft geopend na de ramp van Fukushima zal langzaam ook weer sluiten. Critici, zoals de heer Gert-Jan Krabbendam, proberen echter om het beleidsvenster open te houden. Dit kan alleen door constant aandacht te vragen voor het probleem en door kritiek te uiten op het beleid. Op die manier blijft de Veiligheidsregio constant bezig met het beleid en zal het beleidsvenster niet sluiten.

De vierde deelvraag luidde: *“In hoeverre is er sprake van openheid tussen de overheid en de*

critici en de burgers in Zuid-Limburg?” Op het gebied van openheid valt nog de meeste winst te behalen. De Veiligheidsregio geeft toe dat de communicatie naar buiten niet altijd even soepel is verlopen. Dit heeft bijgedragen aan de onwetendheid van de bevolking, die niet wisten hoe het veiligheidsbeleid in elkaar zat en waar ze aan toe waren. Bovendien geeft de heer Gert-Jan Krabbendam aan dat hij puur en alleen geïnformeerd wordt over de gang en stand van zaken, maar dat hij liever zelf inspraak zou willen hebben. Door middel van inspraak van externe actoren, zoals critici, zou het beleid wellicht beter afgestemd kunnen zijn op de visies van verschillende actoren.

Er kan nu een duidelijk antwoord worden gegeven op de tweede centrale vraag over de factoren die bij hebben gedragen aan de felle kritiek op het veiligheidsbeleid. Zoals bovenstaand is gebleken, is er voor alle drie de onderzochte factoren iets te zeggen. Aangezien critici vonden dat er weinig concreet beleid werd gevoerd, ligt het voor de hand om aan te geven dat de overheid niet serieus met het probleem om gaat. Dat er weinig concreet beleid werd gevoerd had ook te maken met het feit dat er nationale uitgangspunten werden gehanteerd, waar Tihange buiten viel. Vervolgens is een deel van de verantwoordelijkheid gedelegeerd naar de veiligheidsregio Zuid-Limburg, die specifiek beleid is gaan maken voor de regio Zuid-Limburg. Vanaf dat moment wordt er ook concreet beleid gevormd voor Zuid-Limburg, en ontstaat het idee dat er serieuzer met het probleem wordt omgegaan.

Wat betreft het beleidsmatige aspect, zijn de maatregelzonerings aangepast, ligt er een duidelijk operationeel plan, en is er een grensoverschrijdende bestuurlijke rampenoefening gepland. Desondanks zouden critici bepaalde zaken graag grootser aangepakt zien worden. Zo opperen ze voor een grotere uitbreiding van de maatregelzonerings en een grootschaligere rampenoefening. Wat betreft de openheid is er lange tijd slecht gecommuniceerd naar de burger en is de mate van participatie voor critici en burgers erg laag. Meer betrokkenheid is gewenst en dit is dan ook een duidelijke reden voor kritiek.

Op het gebied van openheid kan een belangrijke aanbeveling worden gedaan. Een aanbeveling die ook al is gedaan in het Fukushima-rapport, maar waar nog weinig mee wordt gedaan. Burgers zouden in hogere mate betrokken kunnen worden in het beleid. Zoals eerder aangegeven, als zich een ramp voordoet, dan zijn burgers voor een deel aangewezen op zichzelf. Het is van belang dat burgers weten wat ze moeten doen om zichzelf in veiligheid te brengen. Dit kan door ze in bepaalde mate te betrekken in de planvorming. Daarnaast zouden critici ook in hogere mate betrokken kunnen worden bij het beleid. Nu worden critici nog puur en alleen voorzien van informatie, maar in de toekomst zouden critici wellicht als raadgever kunnen fungeren in de beleidsvorming. Extra raad kan geen kwaad en er kan vervolgens door de beleidsmakers worden besloten of de raad wel of niet wordt meegenomen in het beleid. Bovendien leidt een hogere mate van participatie vaak tot meer draagvlak voor het beleid en voor meer legitimatie van de

besluitvorming.

Wat niet mag ontbreken aan deze conclusie is het feit dat politieke kleur altijd een rol speelt. De heer Gert-Jan Krabbendam (GroenLinks) en andere kritische partijen, zoals Greenpeace, reageren wellicht feller als het gaat om het onderwerp kerncentrales en kernenergie, dan de Veiligheidsregio met als voorzitter de heer Hoes van de VVD. Er moet echter niet de nadruk worden gelegd op politieke kleur, aangezien het uiteindelijk een principiële discussie is over veiligheid, aldus de heer Gert-Jan Krabbendam. Desondanks zal politieke kleur altijd een rol spelen en dat is in dit geval alleen maar goed. Gert-Jan Krabbendam wakkert de boel alleen maar aan en dat is ook juist, aldus de heer Vullers. Mensen moeten nu eenmaal bewust zijn van het risico van Tihange, want dat risico is er wel degelijk. Het is een politieke bezigheid om andere partijen scherp te houden en te wijzen op gebreken in het beleid. Wanneer partijen deze kritiek goed opvatten en verwerken in hun plannen, dan kan het beleid hier alleen maar van profiteren.

De Veiligheidsregio vindt de kritiek alleen maar goed en neemt deze ook serieus. Daarnaast leert de Veiligheidsregio van de gebeurtenissen in Fukushima. Veel van deze wijze lessen worden meegenomen in het veiligheidsbeleid voor Tihange. Dit is ook noodzakelijk. Desondanks zijn er ook enkele lessen die nog te weinig worden meegenomen in het beleid, zoals de participatiegraad van burgers en critici. Als hier in de toekomst beter aan wordt gedacht, dan kan dit het beleid alleen maar ten goede komen. De kans op een ramp mag dan wel onwaarschijnlijk zijn, maar de kerncentrale van Tihange is en blijft een risico voor de veiligheid. En op veiligheidsrisico's moet men goed voorbereid zijn, want veiligheid is iets waar iedereen recht op heeft.

6. Reflectie

Het is van belang om een goede reflectie te kunnen geven van een onderzoek, aangezien dit bij kan dragen aan toekomstige onderzoeken. Daarbij wordt aandacht besteed aan zaken die goed zijn gegaan, maar ook aan zaken die beter hadden gekund binnen het hele proces. Voor zaken die minder goed zijn gegaan, worden aanbevelingen gedaan die kunnen worden meegenomen in vervolgonderzoek. Eerst volgen enkele pluspunten van het onderzoek en vervolgens enkele minpunten.

Het onderzoek is in twee delen verlopen. Ten eerste is er een onderzoeksvoorstel gedaan en ten tweede is het onderzoek uitgevoerd en is de benodigde informatie verzameld. Op beide onderdelen is duidelijke en nuttige feedback gegeven, die vervolgens gebruikt is om het onderzoek te verbeteren. De gekregen feedback en de manier hoe hiermee om is gegaan zijn belangrijke pluspunten binnen dit onderzoek.

Een ander pluspunt zijn de interviews. De interviews zijn goed verlopen, er zijn gerichte vragen gesteld, en er is op een heldere respons gegeven door de respondenten. Doordat er op een duidelijke manier is gereageerd door de respondenten was het des te makkelijker om de informatie te verwerken en te analyseren. Heldere antwoorden komen uit een deel voort doordat er duidelijke en gerichte vragen worden gesteld. Door wellicht nog duidelijker en gerichtere vragen te stellen, kan het in vervolgonderzoek alleen nog maar beter gaan.

Er waren binnen het onderzoek ook enkele minpunten. Het belangrijkste minpunt is dat er maar vier respondenten ondervraagd zijn. Er is op meerdere manieren een poging gedaan om contact te leggen met mevrouw Manon Fokke, Tweede Kamerlid van de PVDA die tevens aanwezig was bij de demonstratie in Maastricht begin dit jaar. Zij heeft de petitie aangeboden in Den Haag, dus zij zou mij wellicht hebben kunnen vertellen hoe de reacties op nationaal niveau zijn en hoe er op nationaal niveau verder mee wordt om gegaan. Dit zou van belang kunnen zijn aangezien kernincidenten uiteindelijk een nationale verantwoordelijkheid zijn. Helaas hebben alle pogingen om contact te leggen met mevrouw Fokke uiteindelijk niet geleid tot een interview.

Een tweede belangrijk verbeterpunt heeft te maken met de concepten die centraal staan binnen het onderzoek. Er is namelijk onderzoek gedaan naar vier factoren die de oorzaak zouden kunnen zijn van de schijnbare tegenstelling, namelijk de mate waarin het probleem serieus wordt genomen, de beleidsvorming, openheid en de mate van (*multi-level*) *governance*. Er had echter ook nog een vijfde belangrijke factor toegevoegd moeten worden. Aangezien het om een politiek-maatschappelijk probleem gaat, waarbinnen verschillende politieke stromingen betrokken zijn, zou er ook rekening moeten worden gehouden met het feit dat er verschillende standpunten en idealen meespelen. Binnen het onderzoek is gebleken dat er wellicht geen nadruk moet worden gelegd op deze idealen, maar het is wel een feit dat deze op de achtergrond altijd meespelen. Daarom zou het

in het vervolg verstandig zijn, om binnen dergelijke politiek-maatschappelijke onderzoeken 'politieke kleur' als factor mee te nemen.

Over het algemeen kan er worden teruggekeken op een geslaagd onderzoek, waarin veel ervaring is opgedaan die kan worden meegenomen naar toekomstige onderzoeken. In die zin is het niet alleen een onderzoek op zich geweest, maar ook een leerproces. Het ook erg belangrijk om constant te blijven leren en nieuwe kennis te genereren. Extra kennis kan alleen maar van pas komen binnen toekomstige onderzoeken en een toekomstige carrière.

Referenties

- Baumgartner, F. & Jones, B. (1993). *Agendas and Instability in American Politics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Birkland, T. A. (1997). *After Disaster. Agenda Setting, Public Policy and Focusing Events*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Bonneux, L. (2011). Kernenergie en demografie. *Demos* 27(5), 5-8.
- Bressers, H. & Kuks, S. (2000). *Governance patronen als verbreding van het beleidsbegrip*. Gevonden op 5 augustus 2013, op http://doc.utwente.nl/43063/1/Governance_patronen_als_verbreding_van_het_beleidsbegrip.pdf
- Centrum Kernongevallenbestrijding Veiligheidsregio's. (2013). *'Fukushima'. Lessen voor medewerkers en besturen van de hulpverlenende diensten*. Versie 1.0
- Cobb, R. & Elder, C. (1983). *Participation in American Politics: The Dynamics of Agenda-Building*. (2nd ed.). Baltimore: Johns Hopkins University press.
- Dekker, P., De Goede, I. & Van der Pligt, J. (2011). Kernenergie in de publieke opinie. In A. E. Bronner et al. (red.), *Ontwikkelingen in het marktonderzoek: Jaarboek MarktOnderzoekAssociatie*, (pp. 207-221). Haarlem: Spaar^{en} Hout.
- GroenLinks. (n.d.). *Kernenergie*. Gevonden op 10 augustus 2013, op <http://standpunten.groenlinks.nl/kernenergie>
- Hendriks, F. (2009). Het benarde bestuur in de interactieve democratie. Het nationale kabinet als pars pro toto. *Thema Bestuurskunde* (1), 24-33.
- Hewitt de Alcántara, C. (1998). *Uses and abuses of the concept of governance*. Oxfors: Blackwell Publishers.
- Hix, S. (1998). The study of the European Union II: a new institutionalist approach. *Journal of Public Policy*, 13, 351-380.
- Hoogerwerf, A. & Herweijer, M. (2008). *Overheidsbeleid. Een inleiding in de beleidswetenschap*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.
- Hooghe, L. & Marks, G. (2003). Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-level Governance. *American Political Science Review*, 1-27.
- Houben, J. (2013, 11 maart). D'n Ingel, de dood en Tihange. *Dagblad de Limburger*.
- Jager-Vreugdenhil, M. (2011). Spraakverwarring over Participatie. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 20, 76-99.
- Light, P. (1982). *The president's Agenda: Domestic Policy Choise from Kennedy to Carter (with Notes on Ronald Reagan)*. Baltimore: John Hopkins University Press.

- Maastricht actueel. (2011). *Groot deel Zuid-Limburg onbewoonbaar bij kernramp Tihange (B)*.
 Gevonden op 15 februari 2013, op <http://www.maastrichtactueel.nl/groot-deel-zuidlimburg-onbewoonbaar-bij-kernramp-tihange/>
- Maastricht actueel. (2012). *Brandbrief Groen Links: Zuid-Limburg heeft geen notie wat te doen bij een kernramp in Tihange*. Gevonden op 15 februari 2013, op <http://www.maastrichtactueel.nl/brandbrief-groen-links-zuid-limburg-heeft-geen-notie-wat-te-doen-bij-een-kernramp-tihange/>
- Maastricht actueel. (2012). *Demonstratie "stop Tihange" in januari 2013*. Gevonden op 15 februari 2013, op <http://www.maastrichtactueel.nl/demonstratie-stop-tihange-januari-2013/>
- Maastricht actueel. (2012). *Groen Links dient vragen in na nucleaire lekkages "Tihange"*. Gevonden op 15 februari 2013, op <http://www.maastrichtactueel.nl/groenlinks-limburg-dient-vragen-na-nucleaire-lekkages-tihange/>
- Mascini, P. (1995). *Op weg naar een reflexieve risicobenadering*. Gevonden op 1 augustus 2013, op http://repub.eur.nl/res/pub/22655/reflexieve_risicobenadering.pdf
- Mayntz, R. (1998). *New Challenges to Governance Theory*. Gevonden op 18 juli 2013, op <http://www.uned.es/113016/docencia/spd%20-%20doctorado%202001-02/Introducci%F3n/Mayntz%20governance%20EU%201998.htm>
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu. (2011). *Responsplan Nationaal Plan Kernongevallenbestrijding*. Gevonden op 26 februari 2013, op <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/rapporten/2011/09/09/responsplan-nationaal-plan-kernongevallenbestrijding.html>
- Modellensite.nl. (n.d.). *Participatieladder*. Gevonden op 6 april 2013, op <http://www.gertjanschop.com/modellen/participatieladder.html>
- Kingdon, J. (1995). *Agendas, Alternatives and Public Policies*. (2nd ed.). New York, NY: Harper Collins.
- O'Connor, M. & Van de Hove, S. (2001). Prospects for public participation on nuclear risks and policy options: innovations in governance practices for sustainable development in the European Union. *Journal of Hazardous Materials*, 86, 77-99.
- Pierre, J. (2000). Models of urban governance: the institutional dimension of urban politics. *Urban affairs Review*, 34, 372-396.
- Presseurop. (2011). *Fukushima voedt debat kernenergie*. Gevonden op 3 maart 2013, op <http://www.presseurop.eu/nl/content/article/547521-fukushima-voedt-debat-kernenergie>
- Rijksoverheid. (n.d.). *Wat zijn de gevolgen van kernenergie*. Gevonden op 26 februari 2013, op <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kernenergie/vraag-en-antwoord/wat-zijn-de-gevolgen-van-radioactieve-straling.html>

- Smith, M. (1997). Studying multi-level governance: example from French translations of the structural funds. *Public Administration*, 75, 711-729.
- Stoker, G. (1998). *Governance as theory: five propositions*. Gevonden op 18 juli 2013, op <http://classwebs.spea.indiana.edu/kenricha/Oxford/Archives/Oxford%202006/Courses/Governance/Articles/Stoker%20-%20Governance.pdf>
- Szydarowski, W. & Tallberg, P. (2013). *A European experience and key success factors for transport corridors and transborder integration areas*. Gevonden op 5 augustus 2013, op http://www.transgovernance.eu/media/322637/bsr_transgov_task_3_2_final_9_apr_2013.pdf
- UNESCAP. (2013). *What is good governance?*. Gevonden op 27 juli 2013, op <http://www.unescap.org/pdd/prs/ProjectActivities/Ongoing/gg/governance.asp>
- Van der Pligt, J. (1990). *Kernafval, publieke acceptatie en beleid*. Gevonden op 25 juli 2013, op <http://dare.uva.nl/document/5569>
- Van Zuijlen, R.W. (2008). *Veiligheid als opdracht*. Gevonden op 5 augustus 2013, op <http://repub.eur.nl/res/pub/13571/Veiligheid-als-opdracht.pdf>
- Veiligheidsregio Zuid-Limburg. (2011). *Risicoprofiel Veiligheidsregio Zuid-Limburg 2011*. Gevonden op 26 februari 2013, op <http://www.vrzuidlimburg.nl/files/4513/3711/3640/risicoprofiel.pdf>
- Veiligheidsregio Zuid-Limburg. (2012). *Beleidsplan Veiligheidsregio Zuid-Limburg 2012-2015*. Gevonden op, 26 februari 2013, op <http://www.vrzuidlimburg.nl/files/3213/3711/3720/beleidsplan.pdf>
- Veiligheidsregio Zuid-Limburg. (2012). *Wie zijn wij? En wat zijn onze taken?*. Gevonden op 6 april 2013, op <http://www.vrzuidlimburg.nl/nl/wie-zijn-wij/>
- Veiligheidsregio Zuid-Limburg. (2013). *Multidisciplinaire informatiekaart dreiging kernincidenten*. Versie 1.1
- Verschuren, P. & Doorewaard, H. (2007). *Het ontwerpen van een onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Volkskrant. (2013). *'Herstart Belgische kerncentrales zou onvoorzichtig zijn'*. Gevonden op 26 februari 2013, op <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/article/detail/3397583/2013/02/21/Herstart-Belgische-kerncentrales-zou-onvoorzichtig-zijn.dhtml>
- Yakamura, E. (2012). Experience of technological and natural disasters and their impact on the perceived risk of nuclear accidents after the Fukushima nuclear disaster in Japan 2011: A cross-country analysis. *The Journal of Socio-Economics*, 41, 360-363.

Bijlage 1: Interview Guides

Interviewguide Dhr. Gert-Jan Krabbendam

In beleidsdocumenten van de overheid en op de website van de veiligheidsregio zijn duidelijke veiligheidsmaatregelen te vinden, zoals evacuatiezones, schuilzones en jodiumpillen. Toch heeft u aangegeven dat Zuid-Limburg geen notie heeft hoe te handelen als zich een ramp voor zou doen bij Tihange. Kunt u me dit uitleggen?

- *Hebben burgers geen idee hoe ze moeten handelen? Hebben de hulpdiensten geen idee hoe ze - moeten handelen? Hebben de overheidsinstanties geen idee hoe ze moeten handelen?*
- *Bent u deze mening nog steeds aangedaan?*
- *Welke veranderingen zijn er opgetreden sinds het sturen van de brandbrief, als het gaat om de veiligheidsmaatregelen?*
- *Wat moet er volgens u veranderen? Welke veiligheidsmaatregelen zijn er volgens u nodig?*

De kans op een nucleaire ramp is erg onwaarschijnlijk. Neemt u de dreiging misschien te serieus?

- *In hoe verre heeft de mate waarin u het een probleem vind te maken met het feit dat uw politieke geaardheid bij GroenLinks ligt? Andere opvattingen over kernenergie, andere opvattingen over het milieu, enz.*
- *In hoe verre vindt u dat de overheid de dreiging niet serieus genoeg neemt?*
- *In hoe verre vindt u dat de overheid het risico op een ramp bagatelliseert?*

Vaak is er een ramp nodig, die werkt als een shock event. Met andere woorden een ramp die ertoe leidt dat de aandacht voor een probleem toeneemt. In het geval van Tihange kan de relatief recente ramp bij Fukushima worden gezien als een shock event. In hoeverre heeft de ramp bij Fukushima invloed op de manier hoe u denkt over de veiligheidsmaatregelen?

- *Bent u anders gaan denken over de veiligheidsmaatregelen?*
- *Bent u de dreiging gaan zien als meer reëel, wat vraagt om goede en duidelijke veiligheidsmaatregelen? Misschien meer veiligheidsmaatregelen? Misschien andere veiligheidsmaatregelen.*

U bent vrij prominent binnen dit debat in Zuid-Limburg, aangezien u bedenkingen heeft omtrent de veiligheidsmaatregelen en dit heeft u duidelijk gemaakt door een brief te sturen naar de overheid. In hoe verre wordt u betrokken binnen het hele debat?

- *Hoe is het gesteld met de openheid vanuit de overheid en de beleidsmakers ten opzichte van de burgers? Hebben burgers geen notie hoe te handelen omdat ze te weinig betrokken worden?*
- *In hoe verre zou u betrokken willen worden in het beleid rondom de veiligheidsmaatregelen?*

Kort voorstellen; welke functie binnen 'project' Tihange?

Welke veiligheidsmaatregelen worden er stap voor stap genomen vanaf minuut één nadat zich een ramp heeft voorgedaan bij de kerncentrale van Tihange?

- *Uit bestaande documenten veel te lezen over jodiumpillen, schuilzones en evacuatiezones. Maar ook documenten gevonden waar voor Tihange geen zones zijn vastgesteld. Hoe zit dit precies?*
- *Zijn de jodiumpillen reeds decentraal opgeslagen in Zuid-Limburg?*

Er is kritiek gekomen van enkele partijen, zoals GroenLinks, die aan hebben gegeven dat Zuid-Limburg geen notie heeft over hoe te handelen bij een eventuele nucleaire ramp. Hoe denkt u deze kritiek te kunnen verklaren?

- *Er zijn immers toch duidelijke maatregelen? (Als dit duidelijk uit het voorgaande is gebleken?)*
- *Is er wellicht sprake van een communicatieprobleem tussen bepaalde actoren?*
- *Heeft het met politieke kleur te maken? Neemt GroenLinks (Gert-Jan Krabbendam) het volgens u te serieus? Vanwege standpunten kernenergie, milieu en dergelijke.*
- *Wellicht willen die partijen nog meer oplossingen zien, aangezien zij denken dat de huidige oplossingen niet voldoende zijn?*

Is er onder de beleidsmakers en de overheid wel genoeg bewustzijn als het gaat om een potentiële ramp? Met andere woorden, wordt de ernst van de situatie wel juist ingeschat?

- *De kans is wel onwaarschijnlijk, maar de impact is groot. Dit maakt het risico van een nucleaire ramp groot. (Risico = kans * impact) Wordt er juist omgegaan met het risico?*
- *De heer Krabbendam gaf aan dat de heer Hoes het niet al te serieus neemt. Wat vindt u hiervan? Hoe ziet u dit?*
- *Hoe gaat de nationale overheid er mee om? Uiteindelijk is de nationale overheid verantwoordelijk. Wordt het u duidelijk dat er op nationaal niveau serieus met het probleem wordt omgegaan?*

In hoeverre zijn de veiligheidsmaatregelen veranderd na de gebeurtenissen in Fukushima? Met andere woorden, wat is de invloed van Fukushima op de veiligheidsmaatregelen voor een ramp bij de kerncentrale van Tihange?

- *Nieuwe maatregelen bijgekomen?*
- *Bestaande maatregelen nader uitgewerkt?*

- In welke mate is er een verschil in overheidsbemoediging voor en na de ramp bij Fukushima? Gaat de overheid er nu anders mee om?

Op welke manier worden externe partijen betrokken bij het veiligheidsbeleid? En welke partijen worden er allemaal betrokken bij het veiligheidsbeleid?

- Welke actoren worden er allemaal betrokken?

- Aan de hand van de participatieladder; Hoe worden verschillende actoren betrokken? Informeren? Inspraak? Raadgeven? Coproductie? Delegeren?

- Gert-Jan Krabbendam gaf aan dat hij wel graag inspraak zou willen hebben, maar dat dit niet mogelijk is aangezien de veiligheidsregio in principe geen democratisch orgaan is.

- Misschien meer partijen betrokken na de ramp van Fukushima, aangezien er meer aandacht is gekomen voor het probleem?

Bijlage 2: Codeboeken

Codeboek van interview met de heer Gert-Jan Krabbendam

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes		✘ We willen eigenlijk...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Name		✘ Inspraak is niet m...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Openheid (13)		✘ Veiligheidsregio la...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Overige aspecten (10)		✘ Ook in de docum...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Serius nemen probleem (9)		✘ Ook burgers wet...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Shock event (6)		✘ Media gaat zich e...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Veiligheidsbeleid (28)		✘ Misschien zijn er ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Visies en idealen (15)		✘ We worden geïnfo...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		✘ Deskundigen info...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		✘ België raakt erbij ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		✘ College van B & ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		✘ Gemeenteraden r...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		✘ Gedeputeerde st...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid

Openheid

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes		✘ Probleem wordt n...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serius nemen probleem
Name		✘ Niemand lijkt de u...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serius nemen probleem
Openheid (13)		✘ onduidelijk over o...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serius nemen probleem
Overige aspecten (10)		✘ Minister onderne...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serius nemen probleem
Serius nemen probleem (9)		✘ De impact is van ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serius nemen probleem
Shock event (6)		✘ Er zijn meer pers...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serius nemen probleem
Veiligheidsbeleid (28)		✘ Gebreken worde...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serius nemen probleem
Visies en idealen (15)		✘ Er moet meer be...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serius nemen probleem
		✘ Er moet duidelijk ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serius nemen probleem

Serius nemen probleem

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes		✘ Er zijn al verbe...	5	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Name		✘ Er moeten groter...	4	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Openheid (13)		✘ Er moeten veilig...	4	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Overige aspecten (9)		✘ Tot 80 kilometer ...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Serius nemen probleem (9)		✘ Kerncentrale too...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Shock event (6)		✘ Veiligheidsmaatre...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Veiligheidsbeleid (27)		✘ Maar er moet no...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Visies en idealen (15)		✘ Je moet toch ge...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ In België is het o...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Het was niet duid...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Pillen moeten ook...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Tihange is geen v...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Rekening houden...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Reactor 1 toont ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ De kerncentrale ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Decentrale opsla...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Aanpassing door ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Bestuurlijke gren...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Bevestiging dat e...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Er is een Nationa...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Er zijn wel veilig...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Er moeten zaken ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Voor Zuid-Limbur...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Er moeten ook ve...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Er moet een dece...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ We hebben nieu...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		✘ Er moet over alle...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid

Veiligheidsbeleid

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes							
Name							
Openheid (13)		Politiieke kleur ka...	8	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Overige aspecten (9)		Kernenergie is ge...	3	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Serius nemen probleem (9)		Kernenergie is duur	3	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Shock event (6)		De kans op een k...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Veiligheidsbeleid (27)		Onvrede	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Visies en idealen (15)		Onvrede met lan...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		Kernenergie is ni...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		Veiligheidsonder...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		kerncentrale zou ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		Reden om een de...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		de politiek moet e...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		De kerncentrale k...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		Burgers willen in ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		Geen kwestie va...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		Er moet geld wor...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen

Visies en idealen

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes							
Name							
Openheid (13)		vóór Fukushima ...	4	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
Overige aspecten (9)		Deheer Gert-Jan ...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
Serius nemen probleem (9)		Veel mensen war...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
Shock event (6)		Mensen staan me...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
		Een kernramp ho...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
		Een kernramp ka...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event

Shock event

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes							
Name							
Openheid (13)		Allerlei factoren s...	5	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
Overige aspecten (9)		Maatregelzones i...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
Serius nemen probleem (9)		Euregionale same...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
Shock event (6)		onduidelijkheid o...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
Veiligheidsbeleid (27)		Belgie moet er w...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
Visies en idealen (15)		Media gaat kritisc...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
		Er is geen oplossi...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
		Er moeten een lo...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
		Er moet niet te v...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten

Overige aspecten

Codeboek van interview met de heren Wolfs, Te Winkel en Vullers.

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes		Als er een ongelu...	4	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
Name		Fukushima heeft ...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
Openheid (21)		Je moet leren va...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
Overige aspecten (11)		Ook zonder Fuku...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
Serius nemen probleem (9)		Fukushima rappo...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
Shock event (8)		Vóór Fukushima h...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
Veiligheidsbeleid (32)		De veiligheidsregi...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event
Visies en idealen (14)		Als er geen incide...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Shock event

Shock event

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes		GRIP-structuur la...	7	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Name		Er wordt aandac...	5	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Openheid (21)		Veiligheidsregio is...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Overige aspecten (11)		Goed doordacht	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Serius nemen probleem (9)		Limburg wil toch ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Shock event (8)		Maatregelzones ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Veiligheidsbeleid (32)		Nederlandse ove...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
Visies en idealen (14)		Jodiumpillen zijn r...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Hoe groter de ke...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Veiligheidsregio m...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Veiligheidsregio w...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Zuid-Limburg krijg...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Zuid-Limburg wil ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		zuid-Limburg hee...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		We zijn bezig met...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Sommige plekken ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Soms is een ramp...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		De veiligheidsregi...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		De uiteindelijke v...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Eigenlijk geen vo...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		De vier basisvere...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		'Tihange' heeft e...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		De minister wil ni...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Elke veiligheidsre...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Er zal aandacht b...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Er zal een bestuu...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Er wordt goed ge...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Er zijn gebreken ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Er is discussie ge...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Er is een speciaal...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Want wij vallen b...	0	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid
		Er zijn wel veiligh...	0	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Veiligheidsbeleid

Veiligheidsbeleid

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes		Er wordt serieus ...	6	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serieus nemen probleem
Name		Deheer Hoes gaa...	3	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serieus nemen probleem
Openheid (21)		Er wordt extern s...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serieus nemen probleem
Overige aspecten (11)		De minister gaat ...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serieus nemen probleem
Serieus nemen probleem (9)		Minister wil een h...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serieus nemen probleem
Shock event (8)		Het probleem wo...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serieus nemen probleem
Veiligheidsbeleid (32)		veiligheidsregio is...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serieus nemen probleem
Visies en idealen (14)		veiligheidsregio is...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serieus nemen probleem
		Die impact van e...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Serieus nemen probleem

Serieus nemen probleem

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes		Mensen willen res...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Name		De communicatie ...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Openheid (21)		Communicatie ric...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Overige aspecten (11)		Actoren worden ...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Serieus nemen probleem (9)		Verschillende act...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Shock event (8)		Met alle operatio...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Veiligheidsbeleid (32)		Mensen willen op ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
Visies en idealen (14)		Ook intern is de c...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Ministeries betrek...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Gemeenten kunn...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Geneeskundige s...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Gebrekige aan co...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Verschillende act...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Voor sommige za...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Verschillende act...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Veiligheidsregio is...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Veiligheidsregio f...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Democratisch pro...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		communicatie ha...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		De communicatie ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid
		Er komen steeds ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Openheid

Openheid

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes		'Groene' partijen ...	5	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Name		'Groene' partijen ...	3	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Openheid (21)		Politieke kleur ka...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Overige aspecten (11)		Het is belangrijk ...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Serieus nemen probleem (9)		Politiek kleur spe...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Shock event (8)		Kans op een kern...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Veiligheidsbeleid (32)		Sommige mensen...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
Visies en idealen (14)		Sluiting van kern...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		Politieke kleur sp...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		'Groene' partijen ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		'Groene' partijen ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		Dankzij 'groene' p...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		Er zijn nog geen ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen
		Dat is hun doel	0	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Visies en idealen

Openheid

Families		Name	De...	Author	Created	Modified	Families
Show all Codes		✘ Allerlei aspecten ...	3	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
Name		✘ Veiligheidsregio k...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
✘ Openheid (21)		✘ Verschillen moete...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
✘ Overige aspecten (11)		✘ Geld speelt een b...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
✘ Serieus nemen probleem (9)		✘ Nederland kent a...	2	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
✘ Shock event (8)		✘ Het uniform make...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
✘ Veiligheidsbeleid (32)		✘ Processen hebbe...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
✘ Visies en idealen (14)		✘ De nationale ove...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
		✘ De verschillen mo...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
		✘ De media speelt ...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten
		✘ Er zijn verschillen...	1	0 Super	22-05-20...	22-05-20...	Overige aspecten

Overige aspecten